

Samling af Afgørelser

FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT
G. HOGAN
fremsat den 15. juli 2021¹

Forenede sager C-33/20, C-155/20 og C-187/20

UK

mod

Volkswagen Bank GmbH (sag C-33/20)

og

RT,

SV,

BC

mod

Volkswagen Bank GmbH,

Skoda Bank, filial af Volkswagen Bank GmbH (sag C-155/20)

og

JL,

DT

mod

BMW Bank GmbH,

Volkswagen Bank GmbH (sag C-187/20)

(anmodning om præjudiciel afgørelse indgivet af Landgericht Ravensburg (den regionale ret i første instans i Ravensburg, Tyskland))

»Præjudiciel forelæggelse – forbrugerbeskyttelse – forbrugerkredit – direktiv 2008/48/EF – artikel 10, stk. 2 – krav med hensyn til de oplysninger, der skal gives i aftalen – morarentesats – artikel 14 – fortrydelsesret«

I. Indledning

1. Disse anmodninger om præjudiciel afgørelse handler i det væsentlige om kreditinstitutionernes forpligtelser til at give bestemte oplysninger vedrørende kreditvilkår til forbrugerne og følgerne, hvis sådanne oplysninger ikke gives. Alle disse anmodninger har stort set den samme faktiske baggrund, for så vidt som de vedrører den korrekte fortolkning af artikel 10, stk. 2, litra a), d), l), r), s) og t), og artikel 14, stk. 1, i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2008/48/EF af

¹ Originalsprog: engelsk.

23. april 2008 om forbrugerkreditaftaler og om ophævelse af Rådets direktiv 87/102/EØF (EUT 2008, L 133, s. 66, berigtiget i EUT 2009, L 207, s. 14, EUT 2010, L 199, s. 40, og EUT 2011, L 234, s. 46).

2. Disse anmodninger er forelagt af Landgericht Ravensburg (den regionale ret i første instans i Ravensburg, Tyskland) i forbindelse med tvister mellem forskellige forbrugere og biludlejningsfirmaer vedrørende gyldigheden af de meddelelser om fortrydelse, som disse forbrugere har fremsat. Selv om alle disse meddelelser blev modtaget længe efter, at den i artikel 14, stk. 1, litra a), i direktiv 2008/48 fastsatte frist på 14 dage fra kreditaftalens underskrivelse var udløbet, har de berørte forbrugere gjort gældende, at de er berettiget til at udøve denne ret med den begrundelse, at disse aftaler ikke indeholdt alle de i dette direktivs artikel 10 omhandlede oplysninger. Disse sager beskæftiger sig derfor med det vanskelige – men ikke desto mindre væsentlige – spørgsmål om graden af nøjagtighed af de oplysninger, som aftalen i henhold til artikel 10 skal indeholde, samt det beslægtede spørgsmål om, hvordan nationale retter bør reagere, når forbrugere forsøger at udnytte eventuelle utilstrækkelige oplysninger til deres egen fordel². Inden disse spørgsmål undersøges, er det imidlertid nødvendigt først at redegøre for de relevante retlige bestemmelser.

II. Retsforskrifter

A. EU-retten

3. Følgende fremgår af 4.-9., 18., 19., 30., 31. og 35. betragtning til direktiv 2008/48:

- »(4) Den faktiske og den retlige tilstand som følge af [de] nationale forskelle [mellem de forskellige medlemsstaters love vedrørende forbrugerkredit] fører i nogle tilfælde til konkurrenceforvridning mellem kreditgivere i Fællesskabet og skaber hindringer for det indre marked i de tilfælde, hvor medlemsstaterne har vedtaget forskellige ufravigelige bestemmelser, som er strengere end dem, der er fastsat i [Rådets] direktiv 87/102/EØF [af 22. december 1986 om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes love og administrative bestemmelser om forbrugerkredit (EFT 1987, L 42, s. 48)]. Den begrænser forbrugernes muligheder for direkte at udnytte den gradvist stigende adgang til grænseoverskridende kredit. Disse forvridninger og begrænsninger risikerer efterfølgende at påvirke efterspørgslen efter varer og tjenesteydelser.
- (5) Der er i de senere år sket en betydelig udvikling i de typer kredit, som forbrugerne tilbydes og benytter sig af. Der er dukket nye kreditinstrumenter op, og anvendelsen af disse er i stadig udvikling. Det er derfor nødvendigt at ændre de eksisterende bestemmelser og udvide deres anvendelsesområde, hvor det er relevant.
- (6) I henhold til traktaten indebærer det indre marked et område uden indre grænser med fri bevægelighed for varer og tjenesteydelser samt etableringsfrihed. Det er af vital betydning, at der udvikles et mere gennemskueligt og effektivt kreditmarked inden for dette område uden indre grænser for at fremme udviklingen af grænseoverskridende virksomhed.

² Disse sager fremhæver endvidere indirekte de undertiden forskellige tilgange, som findes i EU-forbrugerlovgivningen med hensyn til omfanget af visse oplysningsforpligtelser eller fortrydelsesretten afhængig af karakteren af den pågældende aktivitet, og derfor det eventuelle behov for en fuldstændig revision af de gældende regler for at bringe de forskellige bestemmelser i bedre overensstemmelse med hinanden.

- (7) For at få et velfungerende indre marked for forbrugerkredit bragt i stand må der indføres en harmoniseret fællesskabsramme på en række centrale områder. I lyset af den stadige udvikling af markedet for forbrugerkredit og de europæiske borgeres stigende mobilitet bør fremtidsorienterede fællesskabsbestemmelser, som vil kunne tilpasses fremtidige kredittyper, og som giver medlemsstaterne en passende grad af fleksibilitet med hensyn til gennemførelsen, kunne bidrage til at få etableret en moderne forbrugerkreditlovgivning.
- (8) Det er vigtigt, at markedet bør yde en sådan grad af forbrugerbeskyttelse, at forbrugerne har tillid til det. Derved bør det være muligt for den frie bevægelighed for kredittilbud at udfolde sig under optimale forhold for både dem, der tilbyder kredit, og dem, der ønsker kredit, under behørig hensyntagen til de forhold, der gør sig gældende i de enkelte medlemsstater.
- (9) Fuldstændig harmonisering er nødvendig for at sikre, at alle forbrugere i Fællesskabet nyder samme høje grad af beskyttelse af deres interesser og for at skabe et ægte indre marked. Medlemsstaterne bør derfor ikke kunne bibeholde eller indføre andre bestemmelser på nationalt plan end dem, der er fastsat i dette direktiv. Sådanne restriktioner bør dog kun gælde på de områder, hvor der er fastsat harmoniserede bestemmelser i dette direktiv. Hvor der ikke findes harmoniserede bestemmelser, bør medlemsstaterne fortsat kunne bibeholde eller indføre national lovgivning. Medlemsstaterne kan følgelig f.eks. bibeholde eller indføre nationale bestemmelser om, at sælgeren eller tjenesteyderen og kreditgiveren hæfter solidarisk. Et andet eksempel på denne mulighed for medlemsstaterne kunne være bibeholdelse eller indførelse af nationale bestemmelser om annullering af en aftale om køb af varer eller levering af tjenesteydelser, hvis forbrugeren udøver sin fortrydelsesret i forbindelse med kreditaftalen. I den forbindelse bør medlemsstaterne for tidsbegrænsede kreditaftaler kunne fastsætte en minimumsperiode, der skal strække sig fra det tidspunkt, hvor kreditgiveren anmoder om tilbagebetaling, og til den dag, hvor kreditten skal betales tilbage.

[...]

- (18) [...] Nærværende direktiv bør dog indeholde specifikke bestemmelser om reklame for kreditaftaler og om visse standardoplysninger, som forbrugerne bør gives for navnlig at kunne sammenligne forskellige tilbud. Sådanne oplysninger bør gives koncist, klart og på en fremtrædende måde i form af et repræsentativt eksempel. [...]
- (19) For at forbrugerne sættes i stand til at træffe beslutning på et kvalificeret grundlag, bør de, før kreditaftalen indgås, modtage fyldestgørende oplysninger, som de kan tage med sig og overveje, om betingelserne og omkostningerne vedrørende kreditten og om deres forpligtelser. For at sikre størst mulig gennemsækelighed og sammenlignelighed tilbuddene imellem bør sådanne oplysninger til forbrugerne navnlig omfatte de årlige omkostninger i procent [(ÅOP)] forbundet med kreditten og beregnet på samme måde i hele Fællesskabet. [...]

[...]

- (30) Dette direktiv regulerer ikke aftaleretlige spørgsmål i forbindelse med kreditaftalers gyldighed. Medlemsstaterne kan derfor på dette område bibeholde eller indføre nationale bestemmelser, der er i overensstemmelse med fællesskabsretten. [...]
- (31) For at forbrugeren kan kende sine rettigheder og forpligtelser i henhold til kreditaftalen, bør alle nødvendige oplysninger være angivet klart og koncist i aftalen.

[...]

- (35) Dette direktiv bør ikke berøre medlemsstaternes regulering af spørgsmål vedrørende tilbagelevering af varerne eller dermed forbundne spørgsmål i de tilfælde, hvor en forbruger fortryder en kreditaftale, i tilknytning til hvilken vedkommende har modtaget varer, navnlig en aftale om afbetalingskøb eller en leje- eller leasingaftale, ifølge hvilken der gælder en købeforpligtelse.«

4. Direktivets artikel 3, der har overskriften »Definitioner«, bestemmer:

»I dette direktiv forstås ved:

[...]

n) »tilknyttet kreditaftale«: en kreditaftale, ifølge hvilken:

- i) den pågældende kredit udelukkende tjener til at finansiere en aftale om levering af specifikke varer eller specifikke tjenesteydelser, og
- ii) kreditaftalen og aftalen om levering tilsammen objektivt set udgør en kommerciel helhed; der anses at foreligge en kommerciel helhed, når leverandøren selv finansierer forbrugerens kredit, eller, såfremt finansieringen sker gennem tredjemand, når kreditgiveren i forbindelse med indgåelsen eller forberedelsen af kreditaftalen gør brug af leverandørens tjenester, eller når den specifikke vare eller ydelsen af en specifik tjenesteydelse udtrykkeligt er angivet i kreditaftalen.«

5. Artikel 5 i direktiv 2008/48, der har overskriften »Oplysninger forud for aftaleindgåelsen«, fastsætter:

»1. I god tid før en forbruger bindes af en kreditaftale eller et kredittilbud, giver kreditgiveren og i givet fald kreditformidleren på grundlag af de kreditvilkår og -betingelser, som kreditgiveren tilbyder, og i givet fald forbrugerens præferencer og oplysninger, forbruger de oplysninger, der er nødvendige for at sammenligne forskellige tilbud, så der kan træffes en informeret beslutning om indgåelsen af en kreditaftale. Oplysningerne gives på papir eller på et andet varigt medium ved hjælp af formularen Standardiserede europæiske forbrugerkreditoplysninger, jf. bilag II. Kreditgiveren anses for at have opfyldt oplysningskravene i dette stykke og i artikel 3, stk. 1 og 2, i [Europa-Parlamentets og Rådets] direktiv 2002/65/EF [af 23. september 2002 om fjernsalg af finansielle tjenesteydelser til forbrugerne og om ændring af Rådets direktiv 90/619/EØF samt direktiv 97/7/EF og 98/27/EF (EFT 2002, L 271, s. 16)], hvis han har udleveret de standardiserede europæiske forbrugerkreditoplysninger.

De pågældende oplysninger skal angive:

[...]

- l) den gældende sats for morarenter og måden, denne sats tilpasses på, og, hvor det er relevant, eventuelle omkostninger i forbindelse med misligholdelse

[...]«

6. Dette direktivs artikel 10, der har overskriften »Oplysninger, der skal angives i kreditaftalen«, fastsætter:

»1. En kreditaftale udarbejdes på papir eller på et andet varigt medium.

Alle aftaleparter skal have et eksemplar af kreditaftalen. Denne artikel berører ikke eventuelle nationale regler vedrørende gyldig indgåelse af kreditaftaler, der er i overensstemmelse med fællesskabsretten.

2. Kreditaftalen skal klart og koncist angive:

[...]

l) den gældende sats for morarenter som fastsat på tidspunktet for indgåelse af aftalen og måden, denne sats tilpasses på, og, hvor det er relevant, andre omkostninger i forbindelse med misligholdelse

[...]

t) hvorvidt der er klageadgang og adgang til udenretslig bilæggelse af tvister for forbrugeren, og, hvis dette er tilfældet, hvorledes forbrugeren kan gøre brug deraf

[...]«

7. Artikel 14 i direktiv 2008/48, der har overskriften »Fortrydelsesret«, har følgende ordlyd:

»1. Forbrugeren har en frist på fjorten kalenderdage til at fortryde kreditaftalen uden nogen begrundelse.

Den periode, hvori denne fortrydelsesret kan udøves, løber fra:

a) den dag, hvor kreditaftalen er indgået, eller

b) den dag, hvor forbrugeren modtager aftalevilkårene og -betingelserne samt oplysningerne i henhold til artikel 10, hvis dette tidspunkt er senere end det i litra a) i dette afsnit nævnte.

[...]

3. Hvis forbrugeren udøver sin fortrydelsesret:

[...]

b) betaler vedkommende kreditgiveren kapitalen og de renter, der er påløbet fra den dato, hvor kreditmuligheden blev udnyttet, til den dato, hvor kapitalen betales tilbage, uden unødigt forsinkelse og senest tredivede kalenderdage efter at have sendt kreditgiveren meddelelsen om udøvelsen af fortrydelsesretten. Renterne beregnes på grundlag af den aftalte debitorrente. Kreditgiveren har ikke ret til nogen anden kompensation fra forbrugeren i tilfælde af udøvelse af fortrydelsesretten, bortset fra kompensation for eventuelle omkostninger, som kreditgiveren har betalt til offentlige myndigheder, og som ikke kan refunderes.«

8. Direktivets artikel 15, stk. 1, der har overskriften »Tilknyttede kreditaftaler«, fastsætter:

»Hvis en forbruger har udøvet en fortrydelsesret baseret på fællesskabsretten i forbindelse med en aftale om levering af en vare eller tjenesteydelse, er forbrugeren ikke længere bundet af en tilknyttet kreditaftale.«

9. Artikel 22, stk. 1, i direktiv 2008/48, der har overskriften »Harmonisering og direktivets ufravigelige karakter«, bestemmer:

»I det omfang dette direktiv indeholder harmoniserede bestemmelser, kan medlemsstaterne ikke i national ret bibeholde eller indføre bestemmelser, der fraviger dem, der er fastsat i dette direktiv.«

B. Tysk ret

10. Artikel 247, §§ 3-7, i Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche (lov om ikrafttræden af den borgerlige lovbog) af 21. september 1994 (BGBl. 1994 I, s. 2494, berigtiget i BGBl. 1997 I, s. 1061) i den affattelse, der finder anvendelse på de faktiske omstændigheder i hovedsagerne (herefter »EGBGB«), der har overskriften »Oplysningskrav til forbrugerlåneaftaler, finansielt tilskud mod vederlag og købsaftaler«, fastsætter:

»§ 3 Indhold af oplysninger forud for aftaleindgåelsen

(1) De oplysninger, der skal gives forud for aftaleindgåelsen, skal omfatte:

[...]

2. låntypen

[...]

9. betingelserne for at stille midlerne til rådighed

[...]

11. morarentesatsen og måden, den kan tilpasses på, samt, hvor det er relevant, omkostningerne i forbindelse med misligholdelse.

[...]

§ 6 Aftalens indhold

(1) Følgende oplysninger skal angives i forbrugerkreditaftalen på en klar og forståelig måde:

1. de i § 3, stk. 1, nr. 1-14, og § 3, stk. 4, angivne oplysninger

[...]

5. den procedure, der skal følges for at opsige aftalen

[...]

§ 7 Øvrige oplysninger i aftalen

(1) Følgende oplysninger skal angives i forbrugerkreditaftalen på en klar og forståelig måde, for så vidt som disse er relevante for aftalen:

[...]

3. metoden til beregning af kompensation for førtidig tilbagebetaling, forudsat at kreditgiveren har til hensigt at gøre sin ret til sådan kompensation gældende i tilfælde af låntagerens førtidige tilbagebetaling af lånet

4. låntagerens adgang til klageadgang og en udenretslig bilæggelse af tvister og i givet fald betingelserne for sådan adgang.

[...]«

11. § 247 i Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) (den borgerlige lovbog), i den affattelse, der finder anvendelse på de faktiske omstændigheder i hovedsagerne (herefter »BGB«), der har overskriften »basisrentesats«, fastsætter:

»(1) Basisrentesatsen er 3,62%. Den justeres den 1. januar og den 1. juli hvert år med de procentpoint, hvormed referenceværdien er øget eller faldet siden forrige justering. Referenceværdien svarer til den rentesats, som er fastsat af Den Europæiske Centralbank [(ECB)] for den seneste primære markedsoperation, der er udført forud for den første kalenderdag i den pågældende halvår.

(2) Deutsche Bundesbank [den tyske centralbank] bekendtgør basisrentesatsen i Bundesanzeiger straks efter de i stk. 1, andet punktum, angivne datoer.«

12. BGB's § 288, stk. 1, der har overskriften »Morarenter og anden kompensation«, fastsætter:

»Enhver pengegæld påløber renter i restanceperioden. Den årlige morarente er fem procentpoint over basisrentesatsen.«

13. BGB's § 355 med overskriften »Fortrydelsesret fra forbruger aftaler« har følgende ordlyd:

»(1) Når forbrugeren ifølge loven har en fortrydelsesret i henhold til denne bestemmelse, ophører forbrugeren og den erhvervsdrivende med at være bundet af deres hensigtserklæringer om at indgå aftalen, hvis forbrugeren har fortrudt sin erklæring herom inden udløbet af den fastsatte frist [...]

(2) Fortrydelsesfristen er 14 dage. Medmindre andet er fastsat begynder den ved aftalens indgåelse.«

14. BGB's § 356b, stk. 2, der har overskriften »Fortrydelsesret i forbindelse med forbrugerkreditaftaler«, fastsætter:

»Hvis det dokument, som er udleveret til låntageren i henhold stk. 1, ikke indeholder de i § 492, stk. 2, fastsatte obligatoriske oplysninger, løber fristen ikke før denne mangel er afhjulpet i overensstemmelse med § 492, stk. 6 [...].«

15. BGB's § 357 med overskriften »Retsvirkninger af fortrydelse af aftaler, der er indgået uden for fast forretningssted og ved fjernsalg med undtagelse af aftaler om finansielle tjenesteydelser«, bestemmer følgende i stk. 1:

»De opnåede fordele skal returneres inden 14 dage.«

16. Ifølge BGB's § 357a, stk. 1, der har overskriften »Retsvirkninger af fortrydelse af aftaler om finansielle tjenesteydelser«:

»De opnåede fordele skal returneres inden 30 dage.«

17. BGB's § 358 med overskriften »Aftale tilknyttet den fortrudte aftale« har følgende ordlyd:

»[...]

(2) Hvis forbrugeren gyldigt har fortrudt sin hensigtserklæring om at indgå en forbrugerkreditaftale på grundlag af § 495, stk. 1, eller § 514, stk. 2, første punktum, er denne ikke længere bundet af sin hensigtserklæring om at indgå en aftale om leveringen af goder eller en anden tjenesteydelse, der er forbundet med denne forbrugerkreditaftale.

(3) En aftale om levering af goder eller andre tjenesteydelser og en kreditaftale i henhold til stk. 1 og 2, sammenlægges, hvis kreditten helt eller delvis tjener til finansiering af andre aftaler, og hvis de begge udgør en økonomisk enhed. En sådan enhed skal godtages, navnlig hvis den erhvervsdrivende selv finansierer forbrugeren modopfyldelse, eller hvis kreditgiveren i tilfælde af finansiering fra tredjemand inddrager den erhvervsdrivende i kreditaftalens forberedelse eller indgåelse.

(4) § 355, stk. 3, og, alt efter hvilken form for tilknyttet aftale, § 357-357b finder tilsvarende anvendelse på ophævelsen af den tilknyttede aftale uanset markedsføringsmetode [...] Kreditgiveren påtager sig over for forbrugeren leverandørens rettigheder og forpligtelser, som følger af den tilknyttede aftale med hensyn til fortrydelses retsvirkninger, hvis lånebeløbet allerede er blevet betalt til den erhvervsdrivende på det tidspunkt, hvor fortrydelsen får virkning.«

18. BGB's § 491a, stk. 1, der har overskriften »Oplysningsforpligtelser i forbindelse med kreditaftaler indgået med forbrugere«, fastsætter:

»I forbindelse med forbrugerkreditaftaler skal kreditgiveren oplyse låntageren om de spørgsmål, som er omhandlet i § 247 [i EGBGB] i den deri fastsatte form.«

19. BGB's § 492, der har overskriften »Skriftlig form, aftalens indhold«, bestemmer:

»(1) Forbrugerkreditaftaler skal være skriftlige, medmindre der er fastsat en mere bindende form [...]

(2) Aftalen skal indeholde de oplysninger, som er fastsat i § 247, stk. 6-13, [i EGBGB] for kreditaftaler med forbrugere.

[...]

(5) De oplysninger, som kreditgiveren skal give låntageren efter aftalens indgåelse, skal være på et varigt medium.«

20. I BGB's § 495 med overskriften »Fortrydelsesret; betænkningstid« er følgende anført i stk. 1:

»I forbindelse med forbrugerkreditaftaler har låntageren fortrydelsesret i henhold til § 355 [i BGB].«

III. De faktiske omstændigheder i hovedsagen og anmodningen om præjudiciel afgørelse

A. Sag C-33/20

21. I december 2015 købte UK, en forbruger, et motorkøretøj. For at finansiere dette køb erlagde denne forbruger en udbetaling og indgik en forbrugerkreditaftale med en restgældsforsikring. Forbrugerkreditaftalen indeholder følgende erklæring:

»Såfremt aftalen opsiges, opkræver vi efterfølgende den lovbestemte morarentesats. Den årlige morarentesats er på fem procentpoint over den aktuelle basisrentesats.«

22. Det er imidlertid ikke angivet i denne kreditaftale, hvad den gældende morarentesats er i form af et tal, og det nævnes heller ikke, hvilken referencesats der anvendes for at fastlægge den morarentesats, som var gældende på tidspunktet for aftalens underskrivelsen, nemlig den i BGB's § 247 omtalte sats. Efter den forelæggende rets opfattelse opfylder kreditaftalens ordlyd ikke den forpligtelse, som udbydere af forbrugerkreditaftaler har til at angive måden, hvorpå morarentesatsen tilpasses.

23. Den forelæggende ret har imidlertid oplyst, at UK inden indgåelsen af denne aftale modtog et dokument med overskriften »Standardiserede europæiske forbrugerkreditoplysninger«, som er udarbejdet i overensstemmelse med modellen i bilag II til direktiv 2008/48, hvoraf det fremgår, at basisrentesatsen fastsættes af Deutsche Bundesbank henholdsvis den 1. januar og den 1. juli hvert år. Det er imidlertid den forelæggende rets opfattelse, at disse oplysninger ikke kan anses for at udgøre en del af aftalen på grund af den pågældende kreditinstitutions manglende overholdelse af den formelle regel i BGB's § 492, stk. 1, uden nærmere afklaring af den omhandlede formelle regels rækkevidde.

24. UK foretog regelmæssige månedlige betalinger. Længe efter at perioden på 14 dage efter aftalens indgåelse var udløbet, men inden lånet var fuldt ud tilbagebetalt, ønskede UK imidlertid at fortryde den omhandlede aftale. Han gjorde gældende, at en sådan sen ansøgning om tilbagetrækning ikke desto mindre var gyldig, da Volkswagen Bank ikke havde givet ham alle de oplysninger, som kræves i henhold til den tyske lovgivning, der gennemfører direktiv 2008/48. Volkswagen Bank afviste denne fortrydelse.

25. UK anlagde derfor sag med påstand om, at det fastslås, at han som køber ikke var forpligtet til at betale de resterende afdrag tilbage mod tilbagelevering af det købte køretøj. UK nedlagde endvidere påstand om tilbagebetaling af alle de månedlige rater, herunder renter, og den udbetaling, som allerede er betalt til sælgeren.

26. Den forelæggende ret er i tvivl om, hvorvidt de oplysninger, som indgår i aftalen, er i overensstemmelse med kravene i BGB § 492, sammenholdt med EGBGB's § 247 som fortolket i lyset af direktiv 2008/48. På denne baggrund har Landgericht Ravensburg (den regionale ret i første instans i Ravensburg, Tyskland) besluttet at udsætte sagen og forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

- »1) Skal artikel 10, stk. 2, litra l), i [direktiv 2008/48] fortolkes således, at kreditaftalen:
- a) skal angive den gældende sats for morarenter på tidspunktet for indgåelse af aftalen som et absolut tal, men som minimum den gældende referencesats (i det foreliggende tilfælde basisrentesatsen i henhold til BGB's § 247), på grundlag af hvilken den gældende sats for morarenter beregnes ved et tillæg (i det foreliggende tilfælde fem procentpoint i henhold til BGB's § 288, stk. 1, andet punktum), som et absolut tal?
  - b) skal forklare konkret, hvordan satsen for morarenter tilpasses, men som minimum skal henvise til de nationale bestemmelser, hvoraf tilpasningen af satsen for morarenter fremgår (BGB's § 247 og § 288, stk. 1, andet punktum)?
- 2) Skal artikel 10, stk. 2, litra r), i direktiv [2008/48] fortolkes således, at kreditaftalen skal angive en konkret, for forbrugeren forståelig metode til beregning af den kompensation for førtidig indfrielse, der skal betales ved førtidig tilbagebetaling af lånet, således at forbrugeren som minimum tilnærmelsesvis kan beregne, hvor meget den kompensation, der skal betales i tilfælde af førtidig opsigelse, andrager?
- 3) Skal artikel 10, stk. 2, litra s), i direktiv [2008/48] fortolkes således, at kreditaftalen
- a) også skal angive parternes rettigheder vedrørende opsigelse af kreditaftalen i henhold til national ret, navnlig også låntagerens ret til at opsiges af en væsentlig grund i henhold til BGB's § 314 i forbindelse med tidsbegrænsede låneaftaler
  - b) i forbindelse med samtlige opsigelsesrettigheder, som tilkommer kreditaftalens parter, skal oplyse om det gældende varsel for udøvelsen af opsigelsesretten og den form, hvori opsigelseserklæringen skal afgives?«

B. Sag C-155/20

27. Henholdsvis den 24. juli 2014, den 3. januar 2015 og den 23. maj 2015 indgik tre forskellige forbrugere, BC, RT og SV, tildelte kreditaftaler med Volkswagen Bank og Skoda Bank, som er en filial af Volkswagen Bank, om køb af køretøjer til privat brug fra bilforhandlere. De faktiske omstændigheder svarer til de faktiske omstændigheder i sag C-33/20 med undtagelse af, at SV og BC fortrød, efter at lånet var fuldt ud tilbagebetalt. I SV's tilfælde havde hun allerede solgt køretøjet til forhandleren, som oprindeligt solgte det til hende, inden hun udøvede sin fortrydelsesret. SV har i denne sammenhæng gjort gældende, at hun som følge af udøvelsen af sin fortrydelsesret er berettiget til godtgørelse for forskellen mellem købsprisen, herunder renter, og videresalgprisen.

28. For så vidt angår de omhandlede aftaler har den forelæggende ret anført, at det er dennes opfattelse, at dokumenterne med overskriften »Standardiserede europæiske forbrugerkreditoplysninger«, som er udleveret til RT, SV and BC, ikke i henhold til tysk ret kan anses for at udgøre en del af kreditaftalen, da disse dokumenter ikke opfylder de formelle krav i BGB's § 492, stk. 1, med hensyn til sidenummerering.

29. Den forelæggende ret har endvidere påpeget, at disse aftaler med hensyn til betingelserne for, hvornår en kreditgiver kan opsige den omhandlede aftale af en væsentlig grund, ikke angiver, i hvilken form en sådan opsigelse skal finde sted, eller den frist, inden for hvilken kreditgiveren skal opsige aftalen, og at låntagerens ret til at opsige en aftale i henhold til BGB's § 314 ikke er omtalt.

30. På denne baggrund har Landgericht Ravensburg (den regionale ret i første instans i Ravensburg, Tyskland) besluttet at udsætte sagen og forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

- »1) Skal artikel 10, stk. 2, litra l), i [direktiv 2008/48] fortolkes således, at kreditaftalen
- a) skal angive den gældende sats for morarenter på tidspunktet for indgåelse af aftalen som et absolut tal, men som minimum den gældende referencesats (i det foreliggende tilfælde basisrentesatsen i henhold til BGB's § 247), på grundlag af hvilken den gældende sats for morarenter beregnes ved et tillæg (i det foreliggende tilfælde fem procentpoint i henhold til BGB's § 288, stk. 1, andet punktum), som et absolut tal?
  - b) skal forklare konkret, hvordan satsen for morarenter tilpasses, men som minimum skal henvise til de nationale bestemmelser, hvoraf tilpasningen af satsen for morarenter fremgår (BGB's § 247 og § 288, stk. 1, andet punktum)?
- 2) Skal artikel 10, stk. 2, litra r), i direktiv [2008/48] fortolkes således, at kreditaftalen skal angive en konkret, for forbrugeren forståelig metode til beregning af den kompensation for førtidig indfrielse, der skal betales ved førtidig tilbagebetaling af lånet, således at forbrugeren som minimum tilnærmelsesvis kan beregne, hvor meget den kompensation, der skal betales i tilfælde af førtidig indfrielse, andrager?
- 3) Skal artikel 10, stk. 2, litra s), i direktiv [2008/48] fortolkes således
- a) at kreditaftalen også skal angive parternes rettigheder vedrørende opsigelse af kreditaftalen i henhold til national ret, navnlig også låntagerens ret til at opsige af en væsentlig grund i henhold til BGB's § 314 i forbindelse med tidsbegrænsede låneaftaler?
  - b) [såfremt spørgsmål a) ovenfor besvares benægtende,] at bestemmelsen ikke er til hinder for en national ordning, hvorefter en national særlig opsigelsesret skal angives som omhandlet i artikel 10, stk. 2, litra s), i direktiv [2008/48]?
  - c) at kreditaftalen i forbindelse med samtlige opsigelsesrettigheder, som tilkommer kreditaftalens parter, skal oplyse om det gældende varsel for udøvelsen af opsigelsesretten og den form, hvori opsigelseserklæringen skal afgives?

- 4) Er det i forbindelse med en forbrugerkreditaftale udelukket, at kreditgiveren kan gøre gældende, at forbrugeren har fortabt sin mulighed for at udøve fortrydelsesretten i henhold til artikel 14, stk. 1, første punktum, i direktiv [2008/48]
- a) når en af de obligatoriske oplysninger i henhold til artikel 10, stk. 2, i direktiv [2008/48] hverken er indeholdt behørigt i kreditaftalen eller efterfølgende er blevet givet behørigt, og den periode, hvori denne fortrydelsesret kan udøves i henhold til artikel 14, stk. 1, i direktiv [2008/48], ikke er begyndt at løbe?
- b) [såfremt spørgsmål a) ovenfor besvares benægtende], når fortabelsen i det væsentlige støttes på den tid, der er gået siden aftalens indgåelse, og/eller på den omstændighed, at begge kontrahenter har opfyldt aftalen fuldt ud, og/eller at kreditgiveren har disponeret over det tilbagebetalte lånebeløb eller tilbageleveringen af kreditgarantier, og/eller (i tilfælde af, at kreditaftalen er knyttet til en købsaftale) på, at forbrugeren har brugt eller solgt den finansierede genstand, men forbrugeren i den relevante periode og på det tidspunkt, hvor de relevante omstændigheder indtrådte, ikke havde kendskab til sin fortsatte fortrydelsesret og heller ikke er ansvarlig for dette manglende kendskab, og kreditgiveren heller ikke kunne gå ud fra, at forbrugeren havde kendskab hertil?
- 5) Er det i forbindelse med en forbrugerkreditaftale udelukket, at kreditgiveren kan gøre gældende, at forbrugeren udøvelse af fortrydelsesretten i henhold til artikel 14, stk. 1, første punktum, i direktiv [2008/48], udgør et misbrug af rettigheder,
- a) når en af de obligatoriske oplysninger i henhold til artikel 10, stk. 2, i direktiv [2008/48] hverken er angivet behørigt i kreditaftalen eller efterfølgende er blevet givet behørigt, og den periode, hvori denne fortrydelsesret kan udøves i henhold til artikel 14, stk. 1, i direktiv [2008/48], således ikke er begyndt at løbe?
- b) [såfremt spørgsmål a) ovenfor besvares benægtende], når udøvelsen af rettigheder på en måde, der udgør misbrug, i det væsentlige støttes på den tid, der er gået siden aftalens indgåelse, og/eller på den omstændighed, at begge kontrahenter har opfyldt aftalen fuldt ud, og/eller at kreditgiveren har disponeret over det tilbagebetalte lånebeløb eller tilbageleveringen af kreditgarantier, og/eller (i tilfælde af, at kreditaftalen er knyttet til en købsaftale) på, at forbrugeren har brugt eller solgt den finansierede genstand, men forbrugeren i den relevante periode og på det tidspunkt, hvor de relevante omstændigheder indtrådte, ikke havde kendskab til sin fortsatte fortrydelsesret og heller ikke er ansvarlig for dette manglende kendskab, og kreditgiveren heller ikke kunne gå ud fra, at forbrugeren havde kendskab hertil?«

C. Sag C-187/20

31. Den 4. maj 2017 og den 23. marts 2019 indgik to forskellige forbrugere, JL og DT, kreditaftaler med henholdsvis BMW Bank og Audi Bank (en filial af Volkswagen Bank) om købet af et køretøj til privat brug. Som det er tilfældet med UK i sag C-33/20 og RT i sag C-155/20, ønskede disse forbrugere at fortryde deres lån længe efter, at de 14 dage var udløbet siden dets optagelse, men inden det var fuldt ud tilbagebetalt. Disse forbrugere har som begrundelse for deres forsinkede anmodning også gjort gældende, at fortrydelsesfristen ikke var begyndt at løbe, da der var givet utilstrækkelige oplysninger i de omhandlede aftaler.

32. Hvad angår de omhandlede aftaler i disse to sager har den forelæggende ret fremhævet følgende forhold.

33. For det første angives lånets nøjagtige karakter ikke i disse aftaler. I begge sager fremgår det imidlertid af de standardiserede europæiske forbrugercreditoplysninger³, som i henhold til bestemmelserne i tysk ret er en integreret del af det kontraktlige dokument, at der er tale om et ratelån med lige store månedlige rater og en fast rente⁴.

34. For det andet fremgår det af begge aftaler, at lånet udbetales ved leveringen af køretøjet til sælgeren. Imidlertid er det i ingen af aftalerne angivet, at forpligtelsen til at betale salgsprisen til sælgeren for dette beløb ophører, når disse midler er blevet udbetalt, og at køberen kan kræve, at sælgeren leverer køretøjet, når salgsprisen er betalt fuldt ud.

35. Med hensyn til oplysningerne om morarentesatserne fremgår det for det tredje af den aftale, som JL har indgået, at: »Kommer låntager [...] i restance med betalinger, opkræves der morarenter på fem procentpoint over den aktuelle basisrentesats pr. år. Basisrentesatsen fastsættes den 1. januar og den 1. juli hvert år og bekendtgøres af Deutsche Bundesbank i Bundesanzeiger.« Hvad angår DT indeholder låneaftalen følgende oplysninger om den gældende sats for morarenter: »Såfremt aftalen opsiges, opkræver vi efterfølgende den lovbestemte morarentesats. Den årlige morarentesats er på fem procentpoint over den aktuelle basisrentesats.« I de standardiserede europæiske forbrugercreditoplysninger, som forbrugeren har modtaget, anføres desuden følgende: »Den årlige morarentesats udgør fem procentpoint over den pågældende basisrentesats. Basisrentesatsen fastsættes af Deutsche Bundesbank den 1. januar og den 1. juli hvert år.«

36. Ifølge den forelæggende ret er det i begge sager imidlertid ikke forklaret i de modtagne dokumenter, at basisrentesatsen, som Deutsche Bundesbank bekendtgør, svarer til rentesatsen for den seneste primære markedsoperation, som er udført af ECB, ligesom der ikke henvises til BGB's § 247, stk. 1, som nævner disse oplysninger.

37. For det fjerde har den forelæggende ret påpeget, at de dokumenter, som er udleveret til forbrugerne, beskriver de hovedparametre, der vil blive taget i betragtning ved fastsættelse af kompensationen i tilfælde af førtidig tilbagebetaling, men ikke den nøjagtige formel til beregningen af denne kompensation.

38. For det femte har den forelæggende ret anført, at selv om de omhandlede aftaler henviser til låntagerens opsigelsesret af en væsentlige grund, indeholder de hverken en henvisning til BGB's § 314 eller en angivelse af formen og fristen for at anmode om en sådan opsigelse.

39. For det sjette har den forelæggende ret påpeget, at det fremgår af de omhandlede aftaler, at det med henblik på bilæggelse af en tvist i forhold til banken er muligt at indbringe sagen for Ombudsmann der privaten Bank, og at »Verfahrensordnung für die Schlichtung von Kundenbeschwerden im deutschen Bankgewerbe« (procedurereglerne for mægling i forbindelse med kundeklager i den tyske banksektor), der regulerer dette organs behandling af en sådan klage, stilles til rådighed efter anmodning eller kan findes på webstedet for Bundesverband der Deutschen Banken eV (den tyske banksammenslutnings), www.bdb.de. Disse aftaler angiver

³ Hvad angår disse dokumenter synes det at være den forelæggende rets opfattelse, at de ikke er berørt af det sidenummereringsproblem, som er konstateret i sag C-33/20 og sag C-155/20, og at de derfor i forhold til tysk ret kan anses for at udgøre en del af aftalen.

⁴ I DT's aftale er det endvidere angivet i sidstnævnte, at kreditten skal tilbagebetales i form af lige store månedlige rater og en større slutrate.

endvidere, at enhver klage skal indgives skriftligt til banksammenslutningens kundeklagenævn. Hvad angår den af DT underskrevne aftale er der endvidere oplyst det faxnummer og den e-mailadresse, som sådanne klager kan sendes til. Den forelæggende ret har dog påpeget, at formalitetsbetingelserne med hensyn til indholdet, som denne klage skal have som fastsat i punkt 3 i dette organs forretningsorden, ikke er angivet i denne aftale.

40. På denne baggrund har Landgericht Ravensburg (den regionale ret i første instans i Ravensburg, Tyskland) besluttet at udsætte sagen og forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

- »1) Skal artikel 10, stk. 2, litra a), i [direktiv 2008/48] fortolkes således, at kreditaftalen for så vidt angår oplysninger om kredittypen i givet fald skal angive, at der er tale om en tilknyttet kreditaftale og/eller en tidsbegrænset kreditaftale?
- 2) Skal artikel 10, stk. 2, litra d), i direktiv [2008/48] fortolkes således, at kreditaftalen, når der er tale om tilknyttede kreditaftaler, som indgås til finansiering af køb af en vare, og kreditbeløbet udbetales til sælgeren, med hensyn til betingelserne for at udnytte kreditmuligheden skal angive, at kredittageren fritages for sin pligt til at betale købsprisen i tilsvarende omfang, og sælgeren er forpligtet til at udlevere varen til ham, såfremt købsprisen er erlagt fuldt ud?
- 3) Skal artikel 10, stk. 2, litra l), i direktiv [2008/48] fortolkes således, at kreditaftalen
  - a) skal angive den gældende sats for morarenter på tidspunktet for indgåelse af aftalen som et absolut tal, men som minimum den gældende referencesats (i det foreliggende tilfælde basisrentesatsen i henhold til BGB's § 247), på grundlag af hvilken den gældende sats for morarenter beregnes ved et tillæg (i det foreliggende tilfælde fem procentpoint i henhold til BGB's § 288, stk. 1, andet punktum), som et absolut tal?
  - b) skal forklare konkret, hvordan satsen for morarenter tilpasses, men som minimum skal henvise til de nationale bestemmelser, hvoraf tilpasningen af satsen for morarenter fremgår (BGB's § 247 og § 288, stk. 1, andet punktum)?
- 4) a) Skal artikel 10, stk. 2, litra r), i direktiv [2008/48] fortolkes således, at kreditaftalen skal angive en konkret, for forbrugeren forståelig metode til beregning af den kompensation for førtidig indfrielse, der skal betales ved førtidig tilbagebetaling af lånet, således at forbrugeren som minimum tilnærmelsesvis kan beregne, hvor meget den kompensation, der skal betales i tilfælde af førtidig indfrielse, andrager?
  - b) [Såfremt spørgsmål a) ovenfor besvares bekræftende]:

Er artikel 10, stk. 2, litra r), og artikel 14, stk. 1, andet punktum, i direktiv [2008/48] til hinder for en national ordning, hvorefter fristen for udøvelse af fortrydelsesretten i henhold til [dette direktivs] artikel 10, stk. 2, litra r), i [...] i tilfælde af ufuldstændige angivelser i kreditaftalen alligevel begynder at løbe ved kontraktens indgåelse, og den eneste retsfølge, der indtræder, er bortfald af kreditgiverens ret til kompensation for den førtidige tilbagebetaling af kreditten?
- 5) Skal artikel 10, stk. 2, litra s), i direktiv [2008/48] fortolkes således,

- a) at kreditaftalen også skal angive parternes rettigheder vedrørende opsigelse af kreditaftalen i henhold til national ret, navnlig også låntagerens ret til at opsiges af en væsentlig grund i henhold til BGB's § 314 i forbindelse med tidsbegrænsede lønaftaler, og at den paragraf, der regulerer denne opsigelsesret, skal nævnes udtrykkeligt?
- b) [Såfremt spørgsmål a) ovenfor besvares benægtende]:
- at bestemmelsen ikke er til hinder for en national ordning, hvorefter en national særlig opsigelsesret skal angives som omhandlet i artikel 10, stk. 2, litra s), i direktiv [2008/48]?
- c) at kreditaftalen i forbindelse med samtlige opsigelsesrettigheder, som tilkommer kreditaftalens parter, skal oplyse om det gældende varsel for udøvelsen af opsigelsesretten og den form, hvori opsigelseserklæringen skal afgives?
- 6) Skal artikel 10, stk. 2, litra t), i direktiv [2008/48] fortolkes således, at kreditaftalen skal angive de væsentlige formelle betingelser for indbringelse af en klage og/eller tvistbilæggelse i henhold til proceduren for udenretslige klager og/eller bilæggelse af tvister? Er det utilstrækkeligt, hvis der i så henseende henvises til et procesreglement for den udenretslige klage og/eller tvistbilæggelse, der kan findes på internettet?
- 7) Er det i forbindelse med en forbrugerkreditaftale udelukket, at kreditgiveren kan gøre gældende, at forbrugeren har fortabt sin mulighed for at udøve fortrydelsesretten i henhold til artikel 14, stk. 1, første punktum, i direktiv [2008/48],
- a) når en af de obligatoriske oplysninger i henhold til artikel 10, stk. 2, i direktiv [2008/48] hverken er indeholdt behørigt i kreditaftalen eller efterfølgende er blevet givet behørigt, og den periode, hvori denne fortrydelsesret kan udøves i henhold til artikel 14, stk. 1, i direktiv [2008/48], ikke er begyndt at løbe?
- b) [såfremt spørgsmål a) ovenfor besvares benægtende]:
- når fortabelsen i det væsentlige støttes på den tid, der er gået siden aftalens indgåelse, og/eller på den omstændighed, at begge kontrahenter har opfyldt aftalen fuldt ud, og/eller at kreditgiveren har disponeret over det tilbagebetalte lånebeløb eller tilbageleveringen af kreditgarantier, og/eller (i tilfælde af, at kreditaftalen er knyttet til en købsaftale) på, at forbrugeren har brugt eller solgt den finansierede genstand, men forbrugeren i den relevante periode og på det tidspunkt, hvor de relevante omstændigheder indtrådte, ikke havde kendskab til sin fortsatte fortrydelsesret og heller ikke er ansvarlig for dette manglende kendskab, og kreditgiveren heller ikke kunne gå ud fra, at forbrugeren havde kendskab hertil?
- 8) Er det i forbindelse med en forbrugerkreditaftale udelukket, at kreditgiveren kan gøre gældende, at forbrugerens udøvelse af fortrydelsesretten i henhold til artikel 14, stk. 1, første punktum, i direktiv [2008/48], udgør et misbrug af rettigheder,
- a) når en af de obligatoriske oplysninger i henhold til artikel 10, stk. 2, i direktiv [2008/48] hverken er angivet behørigt i kreditaftalen eller efterfølgende er blevet givet behørigt, og den periode, hvori denne fortrydelsesret kan udøves i henhold til artikel 14, stk. 1, i direktiv [2008/48], således ikke er begyndt at løbe?
- b) [såfremt spørgsmål a) ovenfor besvares benægtende]:

når udøvelsen af rettigheder på en måde, der udgør misbrug, i det væsentlige støttes på den tid, der er gået siden aftalens indgåelse, og/eller på den omstændighed, at begge kontrahenter har opfyldt aftalen fuldt ud, og/eller at kreditgiveren har disponeret over det tilbagebetalte lånebeløb eller tilbageleveringen af kreditgarantier, og/eller (i tilfælde af, at kreditaftalen er knyttet til en købsaftale) på, at forbrugeren har brugt eller solgt den finansierede genstand, men forbrugeren i den relevante periode og på det tidspunkt, hvor de relevante omstændigheder indtrådte, ikke havde kendskab til sin fortsatte fortrydelsesret og heller ikke er ansvarlig for dette manglende kendskab, og kreditgiveren heller ikke kunne gå ud fra, at forbrugeren havde kendskab hertil?«

IV. Bedømmelse

41. I overensstemmelse med Domstolens anmodning foreslår jeg at begrænse mit forslag til afgørelse til følgende spørgsmål:

- Det første spørgsmål i sag C-33/20, det første spørgsmål i sag C-155/20 og det tredje spørgsmål i sag C-187/20.
- Det sjette spørgsmål i sag C-187/20.
- Det fjerde spørgsmål i sag C-155/20 og det syvende spørgsmål i sag C-187/20.
- Det femte spørgsmål i sag C-155/20 og det ottende spørgsmål i sag C-187/20.

A. Indledende bemærkninger

42. Indledningsvis skal det erindres, at et direktiv ikke i sig selv kan skabe forpligtelser for private og derfor ikke kan påberåbes over for private som sådan. For at sikre, at de er omfattet af retsbeskyttelse i henhold til bestemmelserne i EU-retten, er det korrekt, at de nationale domstole ved anvendelsen af deres nationale ret er forpligtet til i *videst muligt omfang* at fortolke den i lyset af det pågældende direktivs ordlyd og formål med henblik på at opnå det med dette direktiv fastlagte resultat⁵. Denne pligt til fortolkning i overensstemmelse med EU-retten er imidlertid begrænset af generelle retsprincipper, navnlig af retssikkerhedsprincippet, for så vidt som den ikke kan tjene som grundlag for en fortolkning *contra legem* af national ret⁶. Besvarelserne af den forelæggende rets spørgsmål kan følgelig kun påberåbes af klagerne over for deres respektive kreditinstitutioner, hvis den nationale lovgivning, som gennemfører direktiv 2008/48, ved anvendelse af de anerkendte fortolkningsmetoder kan fortolkes i overensstemmelse med disse besvarelser. Det tilkommer den forelæggende ret at efterprøve, om dette er tilfældet.

43. For det andet vil jeg fremhæve, at det ikke er min opfattelse, at Domstolens hidtidige praksis vedrørende oplysningskrav i andre EU-retlige foranstaltninger, der har til formål at beskytte forbrugerrettigheder, nødvendigvis blot kan overføres analogt på direktiv 2008/48. I overensstemmelse med de fortolkningsmetoder, som er anerkendt af Domstolen, kan sådanne løsninger i virkeligheden kun overføres, hvis de omhandlede lovbestemmelers ordlyd,

⁵ Dom af 7.8.2018, Smith (C-122/17, EU:C:2018:631, præmis 39). Jf. endvidere i denne henseende dom af 19.4.2016, DI (C-441/14, EU:C:2016:278, præmis 31), og af 22.1.2019, Cresco Investigation (C-193/17, EU:C:2019:43, præmis 73).

⁶ Jf. i denne henseende dom af 19.4.2016, DI (C-441/14, EU:C:2016:278, præmis 32), af 22.1.2019, Cresco Investigation (C-193/17, EU:C:2019:43, præmis 74), og af 5.9.2019, Pohotovost (C-331/18, EU:C:2019:665, præmis 56).

sammenhæng og mål er identiske eller i det mindste meget tæt på at være det. I denne sag skal der efter min opfattelse lægges særlig vægt på den omstændighed, at direktiv 2008/48 fastsætter mere omfattende oplysningskrav end dem, som f.eks. er indeholdt i direktiv 93/13/EØF⁷.

44. Hvad angår de mål, som direktiv 2008/48 forfølger, fremgår det for det tredje af fjerde og niende betragtning til dette direktiv, at det har til formål at lette indførelsen af et velfungerende indre marked for forbrugercredit ved at harmonisere de krav til oplysninger, som kreditgivere skal give, og samtidig sikre, at dette marked vækker forbrugernes tillid ved at tilbyde dem samme høje grad af beskyttelse⁸.

45. Oplysningskravene i direktiv 2008/48 er derfor baseret på dels den forudsætning, at en vis grad af aftalemæssig standardisering i det mindste med hensyn til de oplysninger, som aftalerne skal indeholde, er nødvendig for at nå et sådant mål, dels, at forbrugeren befinder sig i en underlegen stilling i forhold til kreditgiveren med hensyn til oplysninger om aftalens virkninger og den gældende lovgivning⁹. For at nå disse mål harmoniserer direktiv 2008/48 fuldt ud de oplysningsforpligtelser, som kan pålægges kreditgiverne¹⁰, og skelner med henblik herpå mellem de oplysninger, som kreditgiverne skal give i deres reklamer (artikel 4) forud for aftaleindgåelsen (artikel 5) og i selve aftalerne (artikel 10)¹¹.

46. Da direktiv 2008/48 fastsætter oplysningskrav på forskellige stadier, har disse forpligtelser mål, som, selv om de er forbundne, er lidt forskellige. Navnlig fremgår det af 18. og 19. betragtning til dette direktiv, at forpligtelsen til at give forbrugerne visse oplysninger forud for aftaleindgåelsen – som er fastsat i artikel 5 deri – først og fremmest har til formål at sætte dem i stand til at sammenligne de modtagne tilbud og derefter vælge det mest hensigtsmæssige. Hvad angår forpligtelsen til at give forbrugerne visse oplysninger ved aftaleindgåelsen som fastsat i artikel 10 i direktiv 2008/48, fremgår det af 31. betragtning dertil, at denne har til formål at sikre, at forbrugerne kender deres rettigheder og forpligtelser i henhold til aftalen¹². Som Domstolen har fastslået, har denne bestemmelse nærmere bestemt til hensigt at sikre, at forbrugerne har alle de oplysninger, som er nødvendige for korrekt opfyldelse af aftalen og i den forbindelse udøvelsen af deres rettigheder¹³.

47. For så vidt som visse oplysninger, der er omhandlet i artikel 10 i direktiv 2008/48, skal være meddelt forbrugeren forud for aftaleindgåelsen, mens andre ikke vedrører indholdet af aftalen, men den lovgivning, som finder anvendelse herpå, er det klart, at EU-lovgiver havde til hensigt at nå målet om at give forbrugerne mulighed for at kende deres rettigheder og forpligtelser i henhold

⁷ Rådets direktiv af 5.4.1993 om urimelige kontraktvilkår i forbruger aftaler (EFT 1993, L 95, s. 29).

⁸ Jf. endvidere dom af 5.9.2019, Pohotovost (C-331/18, EU:C:2019:665, præmis 41), og af 26.3.2020, Kreissparkasse Saarlouis (C-66/19, EU:C:2020:242, præmis 36).

⁹ Spørgsmålet om forbrugers underlegne stilling med hensyn til forhandlingsposition er behandlet på mere relevant vis i andre EU-bestemmelser, navnlig dem, der er indeholdt i direktiv 93/13.

¹⁰ Jf. i denne retning dom af 12.7.2012, SC Volksbank România (C-602/10, EU:C:2012:443, præmis 38).

¹¹ Det er i denne forbindelse vigtigt at holde for øje, at direktiv 2008/48 fokuserer på aftalemæssige oplysningskrav og ikke beskæftiger sig med spørgsmål om aftaleindhold eller forpligtelser, som parter burde have påtaget sig. Som påpeget i artikel 10, stk. 1, har visse formelle krav efter national ret til afgørelse af, om udvekslingen af samtykke er gyldig, derfor ikke nødvendigvis betydning for vurderingen af, om oplysningsforpligtelserne i dette direktiv er opfyldt.

¹² Dom af 9.11.2016, Home Credit Slovakia (C-42/15, EU:C:2016:842, præmis 31), og af 26.3.2020, Kreissparkasse Saarlouis (C-66/19, EU:C:2020:242, præmis 35).

¹³ Jf. i denne retning dom af 26.3.2020, Kreissparkasse Saarlouis (C-66/19, EU:C:2020:242, præmis 45).

til aftalen ved at sikre, at forbrugeren i tilfælde af vanskeligheder kan henholde sig til denne aftale for at finde svaret på deres spørgsmål uden at skulle afholde omkostningerne forbundet med at finde de relevante oplysninger¹⁴.

48. Det skal endelig påpeges, at da direktiv 2008/48 navnlig har til formål at lette indførelsen af et velfungerende indre marked for forbrugerkredit og ud fra dette synspunkt indfører fuldstændig harmonisering af oplysningskrav, skal de løsninger – uanset hvilke – som Domstolen foreslår at anvende i de foreliggende sager, være så nøjagtige som muligt. Det er kun på denne betingelse, at retssikkerheden for europæiske erhvervsdrivende, som er nødvendig for at indføre et sådant marked, vil være effektiv.

49. På denne baggrund vil jeg nu besvare de forelagte spørgsmål.

B. Det første spørgsmål i sag C-33/20, det første spørgsmål i sag C-155/20 og det tredje spørgsmål i sag C-187/20

50. Med sit første spørgsmål i sag C-33/20, sit første spørgsmål i sag C-155/20 og sit tredje spørgsmål i sag C-187/20 ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om artikel 10, stk. 2, litra l), i direktiv 2008/48 skal fortolkes således, at en kreditaftale for det første skal angive den gældende morarentesats på tidspunktet for dens indgåelse i form af et »bestemt tal« og for det andet konkret beskrive ordningen for tilpasningen af denne sats.

51. Med hensyn til *spørgsmålets første del* skal det indledningsvis erindres, at det følger af Domstolens praksis, at ingen af oplysningsforpligtelserne i direktiv 2008/48 kan opfyldes ved en simpel henvisning i en aftale til retsforskrifter eller administrative forskrifter¹⁵.

52. I den tyske sprogversion af artikel 10, stk. 2, litra l), i direktiv 2008/48 fastsættes det, at forbrugerkreditaftaler skal angive »der Satz der Verzugszinsen gemäß der zum Zeitpunkt des Abschlusses des Kreditvertrags geltenden Regelung und die Art und Weise seiner etwaigen Anpassung sowie gegebenenfalls anfallende Verzugskosten«, hvor anvendelsen af begrebet »Regelung« kan skabe en vis tvetydighed. Dette begreb kan henvise til aftalevilkårene eller til de gældende lovbestemmelser på tidspunktet for aftaleindgåelsen, hvilket vil indebære, at det for at overholde disse lovbestemmelser er nødvendigt i aftalen at gengive indholdet af den gældende lovgivning. I dette scenario, som støttes af den tyske regering, er det alene, hvis lovbestemmelsen anfører den gældende rentesats som en absolut værdi, at dette tal vil skulle nævnes.

¹⁴ I praksis er det meget få kunder, ud over dem, som er interesseret i jura, der læser de aftaler, som de underskriver, grundigt. Jf. navnlig Office of Fair Trading, »Consumer contracts«, februar 2011, s. 1, punkt 116. Det er først i forbindelse med aftalens opfyldelse, når der opstår problemer, at forbrugerne begynder at interessere sig for aftalens indhold.

¹⁵ Jf. dom af 21.3.2013, RWE Vertrieb (C-92/11, EU:C:2013:180, præmis 50), og af 26.3.2020, Kreissparkasse Saarlouis (C-66/19, EU:C:2020:242, præmis 47 og 48). Det er korrekt, at det følger af retspraksis, at en aftale som omhandlet i direktiv 2008/48 og ikke som omhandlet i bestemmelserne om dens gyldighed ikke nødvendigvis skal fastlægges i et enkelt dokument. Idet hovedmålet for direktiv 2008/48 er at harmonisere omfanget af de oplysningsforpligtelser, som kan pålægges i de forskellige medlemsstater, kan dette imidlertid ikke afhænge af, om bestemmelserne, der fastsætter ufravigelige retsgrundsætninger i en medlemsstat, er omfattet af aftalen som omhandlet i direktiv 2008/48, da dette ville være i strid med et sådant mål. For så vidt som direktiv 2008/48 er oplysningsorienteret er det efter min opfattelse klart, at begrebet »aftale« skal fortolkes således, at det henviser til et eller flere fysiske dokumenter. Dette bekræftes af direktivets artikel 10, stk. 1, som fastsætter, at alle aftaleparter skal have et eksemplar af kreditaftalen.

53. Jeg anerkender i denne henseende, at artikel 10, stk. 2, litra l), i direktiv 2008/48 langt fra er tydelig. Det forekommer mig imidlertid, at denne bestemmelses ordlyd, sammenhæng og mål alle peger mere i retning af at fortolke denne bestemmelse således, at den kræver en angivelse af det faktiske tal svarende til den gældende sats på dagen, hvor aftalen underskrives. Dette er min opfattelse af følgende grunde.

54. Det kan for det første konstateres, at det fremgår af selve ordlyden af artikel 10, stk. 2, litra l), i direktiv 2008/48, at de oplysninger, som kræves af denne artikel, omhandler en rentesats. Ifølge den definition, som dette udtryk generelt gives, henviser sidstnævnte til en procentdel, dvs. en hundrededel¹⁶. Faktisk er formlen, benchmark- eller referenceindekset, som anvendes til at beregne en sats, ikke selve satsen¹⁷. Det kan tilføjes, at når der i den tyske sprogversion af direktiv 2008/48 henvises til de gældende lovbestemmelser på tidspunktet for aftaleindgåelsen, anvendes der mere tydelige begreber som f.eks. i artikel 14, stk. 2 («das [...] geltende innerstaatliche Recht»), og i artikel 14, stk. 6, eller i artikel 15, stk. 2 («nach den geltende Rechtsvorschriften«).

55. Endnu vigtigere henviser artikel 10, stk. 2, litra l), i direktiv 2008/48 i den engelske sprogversion til »the interest rate applicable in the case of late payments as applicable at the time of the conclusion of the credit agreement and the arrangements for its adjustment«. På lignende vis nævner den franske sprogversion »le taux d'intérêt applicable en cas de retard de paiement applicable au moment de la conclusion du contrat de crédit et les modalités d'adaptation de ce taux«.

56. Efter min opfattelse viser den omstændighed, at det i det mindste i nogle sprogversioner tydeligt fremgår af denne bestemmelse dels, at den rentesats, som skal angives, skal være den, som er gældende »på tidspunktet for indgåelse af aftalen«, dels, at disse oplysninger skal gives i tillæg til oplysningerne om vilkårene og betingelserne for tilpasning af denne sats, at begrebet »rentesats« skal fortolkes således, at det ikke henviser til definitionen af denne sats eller beregningsformlen til dette formål, men i stedet procentsatsen svarende til den sats, som er gældende den dag, hvor aftalen underskrives. Definitionen af satsen eller den anvendte beregningsformel (i de omhandlede sager, $X+5$, hvor X er lig med værdien af den tyske basisrente) vil således ikke ændre sig uden en aftaleændring.

57. Hvis begrebet »rentesats« derfor skulle fortolkes således, at det henviser til den anvendte beregningsformel, ville det derfor ikke have været nødvendigt at angive, at denne sats skal være den, som er gældende på datoen for aftalens indgåelse, eller i tillæg at kræve, at ordningen for dens tilpasning angives. Særligt i forbindelse med denne anden type oplysninger ville, hvis begrebet »rentesats« skulle fortolkes således, at det henviser til definitionen eller den anvendte

¹⁶ Jf. f.eks. *Cambridge Dictionary*. Både inden for finans og i dagligsprog er der en forskel mellem en rentesats og en referencesats: Førstnævnte henviser til den procentdel, der er anvendt til at beregne et beløb, der skal betales som modværdi for en tjenesteydelse eller som erstatning for skade, mens sidstnævnte henviser til anvendelsen af et benchmark i form af en sats til at beregne dette vederlag. Jf. definitionen af begrebet »referencesats« på referencewebstedet for finansielle spørgsmål *Investopedia*. Det er alene på grund af unøjagtigheder i sproget, at begrebet »rentesats« somme tider ikke anvendes til at betegne en hundrededel, men den formel, der anvendes til at beregne den på et givet tidspunkt.

¹⁷ Artikel 3, litra j), i direktiv 2008/48 fastsætter ganske vist, at »debitorrente« kan henvise til en rentesats, som kan være variabel. Inden for matematik eller finans er en rentesats imidlertid variabel, når den udtrykte procentdel kan ændre sig. Den omstændighed, at en rentesats kan være variabel, indebærer derfor ikke, at artikel 10, stk. 2, litra l), i direktiv 2008/48 skal fortolkes således, at den henviser til en beregningsformel.

beregningsmetode, ordningen for tilpasningen heraf allerede være indeholdt i satsens definition eller dens beregningsformel i form af en variabel eller i dette tilfælde en henvisning til et benchmark¹⁸.

58. Som visse parter har fremhævet, vil nogle rentesatser – som de i hovedsagen omhandlede – uden tvivl variere, men efter min opfattelse støtter dette argument snarere den ovennævnte konklusion. Det kan især forklare, hvorfor artikel 10, stk. 2, litra l), i direktiv 2008/48 ikke kun fastsætter, at den sats, som skal angives, skal være den gældende på tidspunktet for aftalens indgåelse, men også at det er nødvendigt at angive ordningen for tilpasningen af denne sats.

59. Ordlyden af artikel 10, stk. 2, litra l), i direktiv 2008/48 tyder derfor allerede på, at denne bestemmelse skal fortolkes således, at den forpligter kreditgiveren til navnlig at angive den sats, som faktisk vil blive anvendt, hvis låntageren undlader at betale på tidspunktet for aftaleindgåelsen.

60. Denne konklusion bekræftes af dette direktivs *mål* og *almindelige opbygning*.

61. For det første skal det anføres, at hver gang artikel 3 i direktiv 2008/48 indeholder en definition af en sats, fastsætter denne bestemmelse, at denne sats skal udtrykkes i form af en procentsats. Efter min opfattelse udgør disse afklaringer ikke undtagelser til den almindelige definition af begrebet »sats«, som den tyske regering har gjort gældende, men i stedet en påmindelse om, at formålet med disse definitioner er at fastsætte, hvordan denne procentsats under hensyn til karakteren af den pågældende sats skal beregnes¹⁹.

62. I denne sammenhæng er det med hensyn til definitionen af begrebet »sats« min opfattelse, at hvis lovgiver ikke havde haft til hensigt at forpligte kreditgiverne til at angive den faktiske procentsats svarende til den gældende rentesats på tidspunktet for aftalens indgåelse, men i stedet den formel, som skal anvendes ved beregningen heraf, ville lovgiver formentlig have gjort sig den ulejlighed at fastsætte dette.

63. Hvad angår de mål, som forfølges med artikel 10, stk. 2, litra l), i direktiv 2008/48, skal det for det andet anføres, at denne bestemmelse er udformet således, at europæiske forbrugere sættes i stand til at kende deres rettigheder og forpligtelser. Set i dette lys kan det anerkendes – som nogle af parterne har påpeget – at i forhold til aftalens opfyldelse er en angivelse af den sats, som faktisk var gældende på dagen for aftalens indgåelse, i sig selv ikke særlig interessant, da det er meget sandsynligt, at den vil ændre sig senere.

¹⁸ Det af den tyske regering fremførte argument, hvorefter det, hvis artikel 10, stk. 2, litra l), i direktiv 2008/48 skal fortolkes således, at den henviser til et bestemt tal, set i lyset af artikel 14, stk. 1, litra b), deri vil have den følge, at fortrydelsesfristen forlænges, hver gang denne sats ændres, synes efter min opfattelse ikke at være særlig relevant, da netop den førnævnte artikel 10, stk. 2, litra l), fastsætter, at der alene kræves en angivelse af den gældende sats på dagen for aftaleindgåelsen.

¹⁹ Dette argument er ikke i modstrid med artikel 3, litra k), sidste punktum, i direktiv 2008/48, hvoraf det fremgår, at hvis ikke aftalen angiver alle debitorrenterne, anses debitorrenten kun for fastsat for de delperioder, for hvilke de udelukkende er fastsat ved en fast specifik procentsats, der er aftalt ved indgåelsen af kreditaftalen. Det følger nemlig af artikel 3, litra j), at faste debitorrenter er en undergruppe af debitorrenter, som i sig selv altid er procentsatser i overensstemmelse med denne bestemmelse: »den rentesats udtrykt i en fast eller variabel *procentsats*«. Min fremhævelse. Dette direktivs artikel 3, litra k), skal følgelig fortolkes således, at hvis ikke alle procentsatserne, som udtrykker den gældende debitorrente, er defineret i aftalen, skal disse satser kun anses for faste i de perioder, for hvilke de udelukkende blev fastsat ved en bestemt fast procentsats, der blev aftalt på tidspunktet for aftalens indgåelse, i modsætning til procentsatser, som beregnes på et bestemt tidspunkt ved at anvende en formel eller et referenceindeks.

64. Imidlertid kan det næppe bestrides, at et krav om at nævne den procentsats, som svarer til den gældende morarentesats på tidspunktet for aftalens indgåelse, hjælper forbrugerne med at være bekendt med følgerne af en betalingsmisligholdelse²⁰, og dette er efter min opfattelse mere meningsfuldt end anvendelsen af en beregningsformel eller en abstrakt henvisning til en benchmark- eller referencesats. Desuden er dette ikke de eneste oplysninger, som kræves i henhold til artikel 10, stk. 2, litra l), i direktiv 2008/48. Navnlig afbødes problemet med opdateringen af disse oplysninger specifikt af den omstændighed, at denne bestemmelse endvidere kræver en angivelse af måden, hvorpå den tilpasses. Det kan derfor ikke lægges til grund, at omtalen af denne procentsats er utilstrækkelig til at give EU-forbrugere mulighed for at forstå de sandsynlige følger for dem i forbindelse med en betalingsmisligholdelse.

65. Endelig kan det påpeges, at forpligtelsen til at angive den gældende rentesats for morarente ikke kun indgår blandt de oplysninger, som skal gives i aftalen, men også blandt de oplysninger, som skal gives forud for aftaleindgåelsen i henhold til artikel 5 i direktiv 2008/48. Begrebet »gældende sats for morarenter« skal derfor fortolkes således, at det opfylder de mål, som både dette direktivs artikel 10, stk. 2, litra l), i direktiv 2008/48 og artikel 5, stk. 1, litra l), forfølger.

66. På denne baggrund fremgår det for så vidt angår det mål, som forfølges med kravene til oplysninger forud for aftaleindgåelsen i artikel 5, stk. 1, i direktiv 2008/48, af 18. betragtning til dette direktiv, at disse mål bl.a. skal vække forbrugernes tillid ved at fastsætte »specifikke bestemmelser om reklame for kreditaftaler og om visse standardoplysninger, som forbrugerne bør gives for navnlig at kunne *sammenligne forskellige tilbud*. Sådanne oplysninger bør gives koncist, klart og på en fremtrædende måde i form af et *repræsentativt eksempel*«²¹.

67. Det skal i denne henseende påpeges, at det følger af fast retspraksis, at bestemmelser i EU-forbrugerlovgivningen ikke skal fortolkes med henvisning til den situation, som sagsøgerne i de omhandlede sager befinder sig i, men med henvisning til en almindeligt oplyst, rimeligt opmærksom og velunderrettet gennemsnitsforbruger²². Det fremgår af sjette betragtning til direktiv 2008/48, at dette direktiv har til formål at udvikle et mere gennemsommeligt og effektivt kreditmarked inden for området uden indre grænser. Da det valgte retsgrundlag for dets vedtagelse endvidere var artikel 95 EF (nu artikel 114 TEUF) – som alene kan begrunde, at der vedtages harmoniseringsforanstaltninger, hvis de har til formål at forbedre betingelserne for det indre markeds funktion²³ - kan det udledes, at den sammenligning af tilbud, som artikel 5 i direktiv 2008/48 har til formål at lette, ikke skal forstås med henvisning til en national forbrugers situation, men i stedet med henvisning til en europæisk forbrugers situation²⁴.

68. Det skal under alle omstændigheder konstateres, at gennemsnitsforbrugeren ikke besidder en økonomisk eksperts ekspertise. Det er således rimeligt at antage, at gennemsnitsforbrugeren, som i øvrigt måske bor i en anden medlemsstat, ikke nemt kan forstå – og derfor sammenligne – de forskellige morarentesatser, der kan gælde, hvis de eneste oplysninger, som den pågældende meddeles, er den beregningsformel, som anvendes til at fastsætte denne sats på et givet tidspunkt, især når en sådan formel omfatter en national sats eller et benchmark- eller

²⁰ I praksis fastsættes den gældende morarentesats generelt ved lov. Det, der i denne forbindelse stadig er relevant, henset til det med direktivet forfulgte mål, som er at sikre en høj grad af beskyttelse, er, at forbrugerne kan få en klar opfattelse af denne sats.

²¹ Min fremhævelse.

²² Jf. f.eks. dom af 3.9.2020, Profi Credit Polska m.fl. (C-84/19, C-222/19 og C-252/19, EU:C:2020:631, præmis 74).

²³ Dom af 5.10.2000, Tyskland mod Parlamentet og Rådet (C-376/98, EU:C:2000:544, præmis 95).

²⁴ Jf. i denne retning generaladvokat Kokotts forslag til afgørelse Schyns (C-58/18, EU:C:2019:120, punkt 43) og analogt Domstolens ræsonnement i dom af 2.5.2019, Fundación Consejo Regulador de la Denominación de Origen Protegida Queso Manchego (C-614/17, EU:C:2019:344, præmis 46-50).

referenceindeks. Efter min opfattelse er det netop for at give den europæiske forbruger et sammenligningsgrundlag, at direktiv 2008/48 fastsætter, at den gældende rentesats skal angives i enhver forbrugerlåneaftale og ikke blot metoden for beregningen eller tilpasningen af denne sats.

69. Selv om direktivet med fordel måske kunne have været tydeligere på dette punkt, er det under disse omstændigheder navnlig i lyset af ordlyden af artikel 10, stk. 2, litra l), i direktiv 2008/48 min opfattelse, at forpligtelsen til at angive »den gældende sats for morarenter« skal fortolkes således, at aftaler skal angive den procentsats, som svarer til den rentesats, som ville blive anvendt, hvis låntageren misligholder betalingsforpligtelsen på det tidspunkt, hvor aftalen underskrives²⁵.

70. Hvad angår *spørgsmålets anden del* om måden, hvorpå morarentesatsen tilpasses, fremgår det klart af ordlyden af artikel 10, stk. 2, litra l), i direktiv 2008/48, at denne måde også skal angives i kreditaftalen.

71. Henset til de forklaringer, der gives i de præjudicielle forelæggelser, er det min opfattelse, at de spørgsmål, som den forelæggende ret har forelagt, skal forstås således, at de vedrører graden af nøjagtighed af oplysningerne vedrørende dette spørgsmål, som skal fastsættes i aftalen. Spørgsmålet vedrører måske nærmere bestemt, hvorvidt kreditinstitutionen, når rentesatsen er baseret på en referencesats, skal angive, hvem, hvornår og i henhold til hvilke kriterier denne sats fastsættes.

72. Det skal i denne forbindelse påpeges, at det følger af Domstolens praksis, at en kreditgiver ikke kan opfylde oplysningskravene i artikel 10, stk. 2, i direktiv 2008/48 ved at angive, at aftalen blot skal henvise til de gældende lovbestemmelser²⁶. Det er imidlertid ikke min opfattelse, at dette direktivs artikel 10, stk. 2, litra l), skal fortolkes således, at kreditgiveren er forpligtet til at forklare, når en referencesats anvendes til at beregne en rentesats, hvordan denne referencesats tilpasses, eller endog, når dette som i nærværende sag er tilfældet, at den anvendte referencesats svarer til en sats, som offentliggøres af ECB.

73. Jeg når denne konklusion af følgende grunde.

74. Hvis en rentesats for det første beregnes på grundlag af en formel, der indeholder en variabel, vil anvendelse af denne variabel være den måde, eller en af de måder, som rentesatsen kan tilpasses på. Hvis der som i de foreliggende sager ikke er nogen anden måde at tilpasse satsen på, er det således tilstrækkeligt med henblik på at opfylde kravene i artikel 10, stk. 2, litra l), i direktiv 2008/48, at det angives i aftalen, hvilken formel der anvendes til at beregne den gældende sats, og, hvis variabelen er en referencesats, hvem der udsteder variabelen, hvor den offentliggøres og hvor ofte.

75. Jeg gør for det andet opmærksom på, at siden de faktiske omstændigheder i de foreliggende sager fandt sted, er artikel 5, stk. 1, i direktiv 2008/48 blevet ændret for at præcisere, at hvis en kreditaftale henviser til et benchmark som omhandlet i artikel 3, stk. 1, nr. 3), i forordning (EU)

²⁵ Jeg vil i denne forbindelse gerne påpege, at denne konklusion ikke er i modstrid med den kendsgerning, at nogle aftaler kan indeholde variable renter. For det første gør denne omstændighed det ikke umuligt at angive den gældende basisrentesats på tidspunktet for kontraktens underskrivelse. For det andet kan der anvendes aftalestyringsredskaber til at håndtere eventuelle opdateringer af forbrugeroplysninger.

²⁶ Jf. analog dom af 26.3.2020, Kreissparkasse Saarlouis (C-66/19, EU:C:2020:242, præmis 48).

2016/1011²⁷, skal kreditgiveren eller i givet fald kreditformidleren oplyse låntageren om navnet på benchmarksatsen, dens administrator og de potentielle virkninger for forbrugeren (hvilket efter min opfattelse indebærer en angivelse af, hvor ofte dette indeks offentliggøres)²⁸. Det forventes imidlertid ikke, at kreditgiveren forklarer, hvordan selve dette benchmark fastlægges.

76. Endelig synes det ikke at være nødvendigt nøje at beskrive måden, hvorpå referencesatsen fastlægges, for at nå de mål, der forfølges med direktivets artikel 5 og 10, men det kunne endog være i strid hermed. Da dette er en referencesats, som offentliggøres af en centralbank, kan den afhænge af dels makroøkonomiske data, dels pengepolitiske hensyn (herunder navnlig spørgsmål om prisstabilitet og inflation). Ethvert forsøg på at forklare måden, som denne sats tilpasses på, ville indebære en uforholdsmæssig stor indsats fra kreditgiverens side i sammenligning med de andre oplysninger, der er omhandlet i artikel 10, stk. 2, i direktiv 2008/48. Mængden af sådanne oplysninger kan i sig selv udgøre en risiko for, at forbrugerne overvældes af en lang række finansielle og økonomiske oplysninger og data²⁹. En sådan forpligtelse kan være meget byrdefuld for kreditgiveren, og det er, når der ikke foreligger meget klare formuleringer om det modsatte, tvivlsomt, om EU-lovgiver nogen sinde har overvejet en sådan forpligtelse.

77. I den foreliggende sag angiver de i hovedsagerne omhandlede klausuler, at den anvendte referencesats i formlen til beregning af morarentesatsen offentliggøres af den tyske centralbank, og at denne sats fastsættes henholdsvis den 1. januar og den 1. juli hvert år. Da dette er en officiel sats, som frit er tilgængelig på den tyske centralbanks websted, er det min opfattelse, at denne angivelse er tilstrækkelig til at sætte den gennemsnitlige europæiske forbruger – som man kan gå ud fra er rimeligt opmærksom og velunderrettet – i stand til at forstå, af hvem, hvor og hvornår denne sats offentliggøres.

78. Det er korrekt, at disse aftalemæssige referencer ikke angiver, at den anvendte sats svarer til en sats, der offentliggøres af ECB. Imidlertid er der intet i ordlyden af artikel 5 eller artikel 10 i direktiv 2008/48, der tyder på, at der kræves en sådan angivelse. Jeg kan desuden ikke se, på hvilken måde disse oplysninger skulle være nødvendige for at sammenligne tilbud, eller hvordan det ville hjælpe forbrugeren med at kende sine rettigheder og forpligtelser. Det, som er vigtigt for forbrugeren, er at forstå aftalens følger³⁰, og set i dette lys er det efter min opfattelse tilstrækkeligt at vide, at den anvendte sats er en retlig gyldig sats, og hvor den kan findes.

79. I lyset af det ovenstående foreslår jeg, at Domstolen besvarer det første spørgsmål i sag C-33/20, det første spørgsmål i sag C-155/20 og det tredje spørgsmål i sag C-187/20 med, at artikel 10, stk. 2, litra l), i direktiv 2008/48 skal fortolkes således, at kreditaftalen for det første skal angive den gældende morarentesats på tidspunktet for indgåelse af aftalen i form af en procentsats og for det andet, når denne sats kan variere, den beregningsformel, som til sin tid vil

²⁷ Europa-Parlamentets og Rådets forordning af 8.6.2016 om indeks, der bruges som benchmarks i finansielle instrumenter og finansielle kontrakter eller med henblik på at måle investeringsfondens økonomiske resultater, og om ændring af direktiv 2008/48/EF og 2014/17/EU samt forordning (EU) nr. 596/2014 (EUT 2016, L 171, s. 1). Denne forordnings artikel 3, stk. 1, nr. 3), definerer benchmark som »ethvert indeks, der bruges som reference ved fastlæggelse af det beløb, som skal betales i henhold til et finansielt instrument eller en finansiell kontrakt, eller ved fastlæggelse af værdien af et finansielt instrument, eller et indeks, der anvendes til at måle en investeringsfondens økonomiske resultater med det formål at spore udbyttet af et sådant indeks, fastsætte allokeringen af aktiver for en portefølje eller beregne de resultatbetingede gebyrer«.

²⁸ I forbindelse med en morarentesats, der er beregnet på grundlag af et referenceindeks udstedt af en centralbank, forudsætter oplysning af forbrugeren om de eventuelle følger af dette indeks, at forbrugeren oplyses om måden, hvorpå det nævnte indeks afspejles, hvilket indebærer formlen til beregning af morarentesatsen, der indarbejder denne indeks samt hyppigheden, med hvilken den nævnte indeks offentliggøres, da sidstnævnte for sin del afgør den gældende rentesats' udsving.

²⁹ Endvidere fastsætter national ret, som det er tilfældet i tysk ret, generelt det benchmark eller indeks eller den sats, som kan anvendes til at beregne en morarentesats.

³⁰ Dom af 3.9.2020, Profi Credit Polska m.fl. (C-84/19, C-222/19 og C-252/19, EU:C:2020:631, præmis 75).

blive anvendt til at beregne den gældende sats, og i tilfælde af, at der anvendes en referencesats eller et benchmark som variabel, datoen for offentliggørelsen, samt hvor og af hvem denne oplysning offentliggøres.

C. Det sjette spørgsmål i sag C-187/20

80. Med sit sjette spørgsmål i sag C-187/20 ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om artikel 10, stk. 2, litra t), i direktiv 2008/48 skal fortolkes således, at kreditaftalen skal angive de væsentlige formelle betingelser for at indlede en klage eller udenretslig tvistbilæggelse, eller om det er tilstrækkeligt, hvis der i aftalen i så henseende blot henvises til et procesreglement, som er tilgængeligt på internettet.

81. Det kan indledningsvis påpeges, at forbrugerkreditaftaler i henhold til artikel 10, stk. 2, litra t), i direktiv 2008/48 skal angive, »hvorvidt der er klageadgang og adgang til udenretslig bilæggelse af tvister for forbrugeren, og, hvis dette er tilfældet, hvorledes forbrugeren kan gøre brug deraf«. For at besvare dette spørgsmål er det derfor nødvendigt at afgøre, hvad der i denne bestemmelse menes med »hvorledes forbrugeren kan gøre brug af klageadgang og adgang til udenretslig bilæggelse af tvister«.

82. Det følger af Domstolens faste praksis, at i det omfang de EU-retlige bestemmelser ikke henviser til medlemsstaternes ret med henblik på at fastlægge deres betydning og rækkevidde, skal de undergives en selvstændig og ensartet fortolkning i hele EU. En sådan fortolkning skal søges under hensyntagen til ikke alene bestemmelsens kontekst, men ligeledes til det med den pågældende lovgivning forfulgte mål³¹. Da direktiv 2008/48 ikke henviser til medlemsstaternes lovgivning med henblik på fastlæggelsen af betydningen af begrebet hvorledes forbrugeren kan gøre brug af klageadgang og adgang til udenretslig bilæggelse af tvister, skal det forstås som et selvstændigt EU-retligt begreb og følgelig fortolkes ensartet i hele EU.

83. I denne henseende gør jeg på den ene side opmærksom på, at det, som i henhold til artikel 10, stk. 2, litra t), i direktiv 2008/48 kræves angivet i aftalen, er »klageadgang og adgang til udenretslig bilæggelse af tvister«, hvilket ikke kun omfatter interne klageprocedurer, men også procedurer, der kan gennemføres ved en selvstændig enhed³². På den anden side kan klageadgang og adgang til udenretslig bilæggelse af tvister som omhandlet i artikel 10, stk. 2, litra t), i direktiv 2008/48 være omfattet af særlige formalitetsbetingelser og endvidere ændres af den ansvarlige enhed, hvilket synes at være tilfældet med klageproceduren ved de tyske privatbankers ombudsmand.

84. I modsætning til hvad visse af parterne har anført, kan disse faktiske omstændigheder imidlertid ikke alene begrunde, at artikel 10, stk. 2, litra t), i direktiv 2008/48 fortolkes således, at der i en aftale blot kan henvises til et websted vedrørende disse spørgsmål i det væsentlige med den begrundelse, at det ellers ville være umuligt at håndtere eventuelle ændringer af de gældende procedureregler. Det er korrekt, at et krav om, at kreditgiverne skal meddele andre oplysninger end adressen på et websted for disse procedurer, nødvendigvis vil indebære, at indholdet af aftalen vil skulle opdateres i tilfælde af en ændring af listen af tilgængelige klageadgange og adgange til udenretslig bilæggelse af tvister eller af reglerne for at indlede sager ved en af de kompetente organer. Det ville bestemt være i strid med målene i direktiv 2008/48 at fortolke

³¹ Dom af 21.10.2020, Möbel Kraft (C-529/19, EU:C:2020:846, præmis 21). Dette er så meget desto mere tilfældet, da direktiv 2008/48 opnår fuld harmonisering på de områder, som det omfatter.

³² Jf. i denne henseende artikel 24 i direktiv 2008/48: »ved anvendelse af eksisterende organer«. Min fremhævelse.

direktivets artikel 10 således, at den ikke forpligter kreditgiveren til at foretage en sådan opdatering, da, som jeg har forklaret, de oplysninger, som er omhandlet i denne bestemmelse, er dem, som EU-lovgiver har anset for værende afgørende for aftalens opfyldelse³³.

85. En sådan opdateringsforpligtelse udgør ikke en urimelig byrde for kreditgiverne. For det første har udviklingen af aftalehåndteringsredskaber de sidste 20 år gjort det meget enklere og billigere for kreditgivere at overvåge aftaler. For det andet indebærer gennemførelsen af en sådan opdatering ikke nogen juridiske problemer. En klausul, der blot nævner, at der findes eller ikke findes klageadgang og adgang til udenretslig bilæggelse af tvister for forbrugeren samt måden, hvorpå man får adgang hertil, har nemlig en oplysende snarere end en normativ værdi, da den ikke afgør omfanget af parternes rettigheder og forpligtelser. Opdatering af disse oplysninger udgør derfor ikke en ændring af aftalen, som f.eks. forbrugeren kan gøre indsigelse mod.

86. Det kan under alle omstændigheder anføres, at artikel 10, stk. 1, i direktiv 2008/48 kræver, at forbrugerne skal *have* et eksemplar af kreditaftalen. Anvendelse af ordet »have« indebærer, at forbrugeren ikke skal tilgå et weblink eller foretage nogle handlinger for at få adgang til aftalevilkårene³⁴. Domstolen har endvidere allerede fastslået, at kreditgivere ikke kan opfylde en oplysningspligt i henhold til artikel 10 i direktiv 2008/48 ved blot at nævne i aftalen, hvor disse oplysninger kan findes³⁵.

87. For så vidt som den forelæggende ret allerede synes at være bekendt hermed, er det min opfattelse, at de spørgsmål, som den forelæggende ret har rejst, skal forstås således, at de mere specifikt vedrører spørgsmål om, hvad der menes med »hvorledes forbrugeren kan gøre brug deraf« i artikel 10, stk. 2, litra t), i direktiv 2008/48, og igen, hvilken grad af nøjagtig der kan forventes af oplysningerne i aftalen i denne henseende.

88. Det skal i denne forbindelse igen erindres, at det følger af fast retspraksis, at der ved fortolkningen af en EU-retlig bestemmelse skal tages hensyn til såvel denne bestemmelses ordlyd og mål som den sammenhæng, hvori bestemmelsen indgår³⁶.

89. For så vidt angår ordlyden af artikel 10, stk. 2, litra t), i direktiv 2008/48 kan det udledes af de begreber, som lovgiver har anvendt, nemlig på tysk »die Voraussetzungen für diesen Zugang« (på engelsk »methods for having access« eller på fransk »modalités d'accès à ces dernières«³⁷), at de oplysninger, som skal gives til forbrugerne, indebærer noget andet end den blotte omtale af forskellige eksisterende procedurer. Jeg skal imidlertid endvidere gøre opmærksom på, at disse

³³ Som jeg har forklaret, kan det udledes af den omstændighed, at direktivet indeholder oplysningsforpligtelser på flere særskilte trin i den aftalemæssige proces, og at nogle af de omhandlede oplysninger ikke er direkte forbundet med aftalen som f.eks. oplysningerne vedrørende forekomsten af udenretslige procedurer, at artikel 10 i direktiv 2008/48 i det mindste delvis tilsigter at gøre aftalen til et dokument, som forbrugeren kan henholde sig til under dens opfyldelse, hvis denne har nogle spørgsmål.

³⁴ Dom af 5.7.2012, Content Services (C-49/11, EU:C:2012:419, præmis 36 og 37).

³⁵ Jf. f.eks. dom af 21.3.2013, RWE Vertrieb (C-92/11, EU:C:2013:180, præmis 50), og af 26.3.2020, Kreissparkasse Saarlouis (C-66/19, EU:C:2020:242, præmis 46-49).

³⁶ Jf. f.eks. dom af 12.6.2014, Lukoyl Neftohim Burgas (C-330/13, EU:C:2014:1757, præmis 59), eller af 27.3.2019, slewo (C-681/17, EU:C:2019:255, præmis 31).

³⁷ Hvorvidt der findes klageadgang og adgang til udenretslig bilæggelse, nævnes rigtignok i bilag II til direktiv 2008/48 blandt de elementer, som skal medtages i de »standardiserede europæiske forbrugerkreditoplysninger«, og som skal meddeles forud for aftaleindgåelsen. Jeg gør imidlertid opmærksom på, at ifølge dette direktivs artikel 5, stk. 1, indebærer anvendelse af dette dokument, at det er muligt at formode, at kreditgiveren har opfyldt ikke kun oplysningskravene i dette direktiv, men også dem, som er indeholdt i direktiv 2002/65, som i artikel 3, stk. 1, nr. 4), litra a), kræver, at disse oplysninger gives inden indgåelse af fjernslagsaftalen. Det er derfor min konklusion, at disse oplysninger ikke behøver at blive nævnt i dette dokument, medmindre den omhandlede aftale også er omfattet af dette andet direktivs anvendelsesområde.

samme begreber kun henviser til »adgang« til disse procedurer og ikke deres funktion. De indebærer ikke en grad af nøjagtighed af en sådan art, at kreditgiveren skal gengive alle de gældende procedureregler in extenso i alle aftaledokumenter, som leveres til forbrugeren.

90. Efter min opfattelse synes dette bekræftet af den sammenhæng, hvori denne bestemmelse er fastsat, for så vidt som det i begyndelsen af artikel 10, stk. 2, i direktiv 2008/48 angives, at oplysningerne skal nævnes klart og *koncist*, hvilket indebærer, at det kun er de nødvendige oplysninger, som skal nævnes.

91. Hvad endelig angår det med artikel 10, stk. 2, litra t), i direktiv 2008/48 forfulgte mål, konstaterer jeg, at hvorvidt der er »klageadgang og adgang til udenretslig bilæggelse af tvister for forbrugeren, og, hvis dette er tilfældet, hvorledes forbrugeren kan gøre brug deraf«, ikke er blandt de oplysninger, som i henhold til artikel 5 i direktiv 2008/48 skal gives til forbrugere forud for aftaleindgåelsen. Det synes på denne baggrund indlysende, at EU-lovgiver ikke anså disse oplysninger for at være nødvendige for sammenligningen af tilbud, men i stedet for løsningen af problemer, der kan opstå i forbindelse med aftalens opfyldelse³⁸. Det forfulgte mål med denne bestemmelse er følgelig at tilskynde forbrugerne til at anvende disse procedurer. Alt dette indebærer efter min opfattelse, at de leverede oplysninger er tilstrækkelige til at undgå enhver skuffelse i denne henseende.

92. Man kan derfor konkludere, at oplysningerne om eventuelle gældende procedurer for klageadgang eller adgang til udenretslig bilæggelse af tvister, som skal være indeholdt i aftalen i henhold til artikel 10, stk. 2, litra t), i direktiv 2008/48, er begrænset til det, som er nødvendigt for at sikre, at låntageren på kvalificeret grundlag kan beslutte, om det er passende for denne at benytte en af disse procedurer, og for det andet for at låntageren kan indgive en sådan klage eller appel uden at frygte, at den pågældende permanent fratages muligheden for at gøre sine rettigheder gældende.

93. Dette sidste aspekt forekommer mig så meget desto vigtigere, da artikel 10, stk. 2, litra t), i direktiv 2008/48 henviser til enhver klageadgang eller adgang til udenretslig bilæggelse af tvister, uanset om det er valgfrit eller obligatorisk. Det er imidlertid min opfattelse, at et sådant mål ikke er ensbetydende med en detaljeret beskrivelse af de gældende procedureregler, herunder antagelighed, så længe deres manglende overholdelse ikke definitivt fratager forbrugeren muligheden for at gøre sine rettigheder gældende.

94. Mere konkret indebærer alt dette, at forbrugerkreditaftalen skal angive følgende punkter:

- samtlige klageadgange og adgange til udenretslig bilæggelse af tvister, som forbrugeren har (ikke kun dem, som kreditgiveren indirekte foretrækker) med undtagelse af ad hoc-procedurer

³⁸ Jf. i denne retning 47. betragtning til Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2013/11/EU af 21.5.2013 om alternativ tvistbilæggelse i forbindelse med tvister på forbrugerområdet og om ændring af forordning (EF) nr. 2006/2004 og direktiv 2009/22/EF (direktiv om ATB på forbrugerområdet) (EUT 2013, L 165, s. 63). Jeg er ikke fuldt ud overbevist om, at forekomsten af en eller flere klageadgange eller adgange til udenretslig bilæggelse af tvister er af afgørende betydning for en forbruger i forbindelse med sidstnævntes beslutning om at underskrive en aftale, hvilket en overfladisk læsning af præmis 34 i dom af 25.6.2020, Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände (C-380/19, EU:C:2020:498), kan antyde. Hvis medlemsstaterne kunne indføre obligatoriske, bekostelige administrative procedurer, kunne det forhold, at forbrugeren oplyses om forekomsten af en sådan procedure, ganske vist afholde denne forbruger fra at underskrive aftalen. Som Domstolen imidlertid allerede har haft lejlighed til at påpege, skal medlemsstaterne for at overholde princippet om effektiv retsbeskyttelse drage omsorg for, at enhver obligatorisk procedure for alternativ tvistbilæggelse ikke medfører udgifter eller kun medfører ubetydelige udgifter. Jf. dom af 14.6.2017, Menini og Rampanelli (C-75/16, EU:C:2017:457, præmis 61).

- i givet fald deres omkostninger (og, hvis dette er tilfældet, behovet for repræsentation)³⁹
- om klagen eller appellen skal indgives skriftligt eller elektronisk
- den fysiske eller elektroniske adresse, som en sådan klage eller appel skal sendes til
- de formelle betingelser, som skal være opfyldt, men kun hvis det er sandsynligt, at deres tilsidesættelse fører til den endelige afvisning af anmodningen uden mulighed for berigtigelse.

95. Denne konklusion ændres efter min opfattelse ikke af direktiv 2013/11. Det er korrekt, at sidstnævnte alene fastsætter i artikel 13, stk. 2, at erhvervsdrivende, uanset hvem de er, på deres websted, hvis et sådant findes, og, hvis det er relevant, i de generelle betingelser, der gælder for købs- og tjenesteydelsesaftaler mellem den erhvervsdrivende og en forbruger, skal angive det vigtigste alternative tvistbilæggesinstans eller de alternative tvistbilæggesinstanser, som disse erhvervsdrivende hører under, når disse erhvervsdrivende forpligter sig eller er forpligtet til at anvende disse instanser til at bilægge tvister med forbrugere, samt adresserne på deres websted. Imidlertid fastsætter dette direktivs artikel 3, stk. 1, at dette direktivs bestemmelser alene har forrang, hvis en bestemmelse i dette direktiv *er i modstrid med* en bestemmelse, der er fastsat i en anden EU-retsakt, og vedrører alternative tvistbilæggesprocedurer indledt af en forbruger mod en erhvervsdrivende. Henset til, at direktiv 2013/11 gennemfører minimumsharmonisering⁴⁰, skal det fastlægge en standard, som er højere end dette direktiv, for at være i modstrid med dette andet direktiv⁴¹. Eftersom direktiv 2008/48 klart fastlægger strengere oplysningskrav end direktiv 2013/11⁴² – og ikke den anden vej rundt – er der ikke grund til at give forrang til oplysningspligten i artikel 13, stk. 2, i direktiv 2013/11 i forhold til kravene i artikel 10, stk. 2, litra t), i direktiv 2008/48⁴³.

96. I hovedsagen i sag C-187/20 er muligheden for at indlede en klageprocedure ved de private bankers ombudsmand nævnt i forbrugerkreditaftalerne. Det fremgår endvidere, at procedurereglerne for håndtering af kundeklager i den tyske banksektor stilles til rådighed på anmodning eller kan tilgås på internettet, og at klager skal sendes skriftligt til den angivne adresse.

97. Det er min opfattelse, at disse oplysninger skal anses for tilstrækkelige til at opfylde kravene i artikel 10, stk. 2, litra t), i direktiv 2008/48, forudsat at der for det første ikke findes andre klageadgange eller adgange til udenretslig bilæggelse af tvister, som finder anvendelse på denne type aftale, for det andet at klageproceduren ved de private bankers ombudsmand er gratis og ikke kræver advokatbistand, og for det tredje at der ikke er andre formelle krav til klageindgivelse ved dette organ end kravet om at sende klagen skriftligt til den angivne adresse, hvis manglende overholdelse definitivt kan udelukke klageren fra adgang til denne bestemte procedure.

³⁹ Jeg minder imidlertid om, at Domstolen hvad angår sager i henhold til direktiv 2013/11 har fastslået, at det ikke kan kræves, at forbrugere repræsenteres af en advokat. Jf. dom af 14.6.2017, Menini og Rampanelli (C-75/16, EU:C:2017:457, præmis 64). For det første omfatter dette direktiv imidlertid ikke alle udenretslige procedurer som omhandlet i artikel 10, stk. 2, litra t), i direktiv 2008/48. For det andet kan nogle procedurer kræve repræsentation ved andre end jurister, som f.eks. en forbrugerorganisation.

⁴⁰ Jf. artikel 2, stk. 3, i direktiv 2013/11.

⁴¹ Jf. analogt udtalelæssag 1/03 (Den nye Lugano-konvention) af 7.2.2006 (EU:C:2006:81, præmis 127).

⁴² Årsagen er sandsynligvis, at direktiv 2013/11 finder anvendelse på enhver handelsform.

⁴³ Dette forklarer formentlig, hvorfor lovgiver ikke fandt det nødvendigt at ændre direktiv 2008/48, selv om direktiv 2013/11 blev vedtaget efter direktiv 2008/48. Når dette er sagt, konstaterer jeg, at hvert oplysningskravs rækkevidde er forskelligt. Således gælder oplysningsforpligtelsen i direktiv 2013/11 kun klageadgange eller adgange til udenretslig bilæggelse bestående af et alternativt tvistbilæggesorgan som omhandlet i direktivets artikel 2, stk. 1. Direktiv 2008/48 omhandler endvidere kun salget af forbrugerkreditjenester, mens direktiv 2013/11 omhandler enhver handelstransaktion.

98. I lyset af det ovenstående foreslår jeg, at Domstolen besvarer det sjette spørgsmål i sag C-187/20 med, at artikel 10, stk. 2, litra t), i direktiv 2008/48 skal fortolkes således, at kreditaftalen skal angive alle tilgængelige procedurer for udenretlige klager eller bilæggelse af tvister, som forbrugerne har adgang til, og i givet fald disse procedurers omkostninger, om klagen eller appellen skal indgives på papir eller elektronisk, den fysiske eller elektroniske adresse, som en sådan klage eller appel skal sendes til, og de formelle betingelser, der skal overholdes, når deres manglende overholdelse kan føre til, at forbrugeren fortaber enhver mulighed for at gøre sine rettigheder gældende.

D. Det fjerde spørgsmål i sag C-155/20 og det syvende spørgsmål i sag C-187/20

99. Med sit fjerde spørgsmål i sag C-155/20 og sit syvende spørgsmål i sag C-187/20 ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om artikel 14, stk. 1, i direktiv 2008/48 skal fortolkes således, at kreditgiveren kan gøre en indsigelse om fortabelse gældende, når forbrugeren udøver sin fortrydelsesret længe efter 14-dagesfristen i artikel 14, stk. 1, litra a), er udløbet siden indgåelsen af aftalen som følge af, at der ikke i aftalen eller efterfølgende er blevet givet nogen af de oplysninger, som er omhandlet i dette direktivs artikel 10, stk. 2. Såfremt dette spørgsmål besvares bekræftende, ønsker den forelæggende ret endvidere oplyst, om den omstændighed, at låntageren ikke havde kendskab til, at dennes fortrydelsesret fortsatte med at løbe efter udløbet af den fastsatte 14-dagesfrist i artikel 14, stk. 1, i direktiv 2008/48, kan være til hinder for anvendelsen af en sådan indsigelse om fortabelse.

100. Udgangspunktet her er ordlyden af artikel 14, stk. 1, i direktiv 2008/48, der fastsætter, at »[f]orbrugeren har en frist på fjorten kalenderdage til at fortryde kreditaftalen uden nogen begrundelse«. Ifølge denne bestemmelses andet punktum løber denne frist som nævnt i litra a) fra den dag, hvor kreditaftalen er indgået, eller, som angivet i litra b), den dag, hvor forbrugeren »modtager aftalevilkårene og -betingelserne samt oplysningerne i henhold til artikel 10, hvis dette tidspunkt er senere«.

101. I modsætning til hvad Kommissionen har gjort gældende, er spørgsmålet om forekomsten af en eventuel frist ikke overladt til medlemsstaternes skøn, men er i stedet omfattet af de områder, som er harmoniseret ved direktiv 2008/48. Jeg mener nemlig, at hvis medlemsstaterne havde ret til at bestemme længden af en sådan frist i deres egen nationale ret, kunne de underminere den harmonisering, som er gennemført med artikel 14, stk. 1, litra a), ved at påberåbe sig bestemmelserne i artikel 14, stk. 1, litra b), med hensyn til fristen for at udøve fortrydelsesretten. Det synes indlysende, at lovgiver ved at undlade at knytte en tidsfrist til denne regel *bevidst* tilsigtede at give forbrugerne mulighed for at fortryde, *så længe de ikke har fået alle oplysningerne*, uanset karakteren (og derfor den økonomiske betydning) af de udeladte oplysninger.

102. Under disse omstændigheder er manglen på en frist netop selve det resultat, som EU-lovgiver havde til hensigt at opnå for at sanktionere de kreditgivere, som ikke overholder deres oplysningsforpligtelser i dette direktivs artikel 10. Det er derfor en ekstra sanktion i tillæg til dem, som medlemsstaterne skal fastsætte i henhold til direktivets artikel 23, men i forhold til hvilken de ikke har noget skøn.

103. Under disse omstændigheder skal det forhold, at kreditgivere ikke kan påberåbe sig en frist, anses for at udgøre et aspekt af medlemsstaternes love og administrative bestemmelser vedrørende forbrugerkreditaftaler, som skal anses for omfattet af anvendelsesområdet for den fuldstændige harmonisering gennemført ved dette direktiv.

104. Dette er ganske enkelt en anden måde at sige, at det i denne retlige ordning nødvendigvis synes underforstået, at en kreditgiver ikke kan pege på forbrugerens faktiske viden som middel til at retfærdiggøre sin egen manglende overholdelse af de oplysningskrav, som er fastsat i dette direktivs artikel 10.

105. Dette er så meget desto mere tilfældet, da det, hvis man sammenligner dette direktivs bestemmelser med andre direktivers bestemmelser, som fastsætter en fortrydelsesret for forbrugerne, vil fremgå, at når EU-lovgiver har haft til hensigt at give en erhvervsdrivende mulighed for at påberåbe sig en frist, har denne udtrykkeligt nævnt dette, som det f.eks. er tilfældet i artikel 10, stk. 1, i direktiv 2011/83/EU⁴⁴. Selv om dette direktiv er vedtaget efter direktiv 2008/48, valgte EU-lovgiver ikke at ændre direktiv 2008/48 for at vedtage en lignende løsning.

106. Når dette er sagt, vil jeg nævne, at artikel 14, stk. 1, i direktiv 2008/48 fastsætter en *fortrydelsesret* og ikke en *opsigelsesret*⁴⁵. Da opfyldelsen af en aftale er den naturlige måde, hvorpå en kontraktlig forpligtelse af denne slags ophører, vil jeg derfor konkludere, at dette direktivs artikel 14, stk. 1, skal fortolkes således, at den i denne bestemmelse fastsatte fortrydelsesret ikke længere kan udøves, når kreditaftalen er blevet helt opfyldt af begge parter.

107. Denne konklusion bekræftes af 34. betragtning til direktiv 2008/48, hvoraf det fremgår, at dette direktiv indfører en fortrydelsesret på vilkår svarende til dem, der er fastsat i direktiv 2002/65, mens sidstnævntes artikel 6, stk. 2, litra c), fastsætter, at den fortrydelsesret, som den indfører, ikke finder anvendelse på »aftaler, som efter forbrugerens udtrykkelige ønske er blevet helt opfyldt af begge parter, inden forbrugereren udøver sin fortrydelsesret«⁴⁶.

108. På den anden side kan det erindres, at formålet med oplysningsforpligtelserne i artikel 10 i direktiv 2008/48 er at sætte forbrugerne i stand til at kende omfanget af deres rettigheder og forpligtelser under aftalens opfyldelse. Disse forpligtelser er derfor ikke længere relevante, når aftalen er blevet helt opfyldt. Det synes derfor ikke at være nødvendigt for opnåelsen af de mål, som denne bestemmelse forfølger, at give forbrugerne mulighed for at udøve deres fortrydelsesret, når aftalen faktisk allerede er blevet opfyldt.

109. I lyset af det ovenstående foreslår jeg, at Domstolen besvarer det fjerde spørgsmål i sag C-155/20 og det syvende spørgsmål i sag C-187/20 med, at artikel 14, stk. 1, i direktiv 2008/48 skal fortolkes således, at kreditgiveren ikke kan forhindre forbrugereren i at udøve dennes fortrydelsesret, hvis alle de i dette direktivs artikel 10, stk. 2, omhandlede oplysninger endnu ikke er angivet i kreditaftalen. Imidlertid kan en sådan ret ikke længere udøves, når samtlige de forpligtelser, som er omfattet af aftalen, er blevet helt opfyldt.

⁴⁴ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv af 25.10.2011 om forbrugerrettigheder, om ændring af Rådets direktiv 93/13/EØF og Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 1999/44/EF samt om ophævelse af Rådets direktiv 85/577/EØF og Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 97/7/EF (EUT 2011, L 304, s. 64).

⁴⁵ F.eks. fastsætter artikel 15, stk. 1, i Rådets andet direktiv 90/619/EØF af 8.11.1990 om samordning af love og administrative bestemmelser vedrørende direkte livsforsikringsvirksomhed, om fastsættelse af bestemmelser, der kan lette den faktiske gennemførelse af den fri udveksling af tjenesteydelser, og om ændring af direktiv 79/267/EØF (EFT 1990, L 330, s. 50), der er omhandlet i dom af 19.12.2013, Endress (C-209/12, EU:C:2013:864), og af 19.12.2019, Rust-Hackner og Gmoser (C-355/18 og C-356/18, EU:C:2019:1123), en opsigelsesret. Det samme gælder for artikel 5 i Rådets direktiv 85/577/EØF af 20.12.1985 om forbrugerbeskyttelse i forbindelse med aftaler indgået uden for fast forretningssted (EFT 1985, L 372, s. 31), der er omhandlet i dom af 10.4.2008, Hamilton (C-412/06, EU:C:2008:215). Dette direktiv er blevet ophævet og erstattet af direktiv 2011/83, der indfører en anden løsning, idet den nu fastsætter en fortrydelsesret, samtidig med at der fastsættes en frist.

⁴⁶ Jf. endvidere 24. betragtning til direktiv 2002/65 og dom af 11.9.2019, Romano (C-143/18, EU:C:2019:701, præmis 36).

E. Det femte spørgsmål i sag C-155/20 og det ottende spørgsmål i sag C-187/20

110. Med det femte spørgsmål i sag C-155/20 og det ottende spørgsmål i sag C-187/20 ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om kreditgiveren kan påberåbe sig princippet om forbud mod retsmisbrug for at forhindre forbrugeren i at udøve dennes fortrydelsesret i henhold til artikel 14, stk. 1, i direktiv 2008/48, når der allerede er gået en anselig periode siden indgåelsen af aftalen.

111. Det kan for det første konstateres, at direktiv 2008/48 ikke indeholder nogen regler om den eventuelle misbrug af de rettigheder, som det tildeler. Desuden kan medlemsstaterne ikke påberåbe sig bestemmelser eller principper, selv om de har forfatningsrang, for at forhindre EU-retten anvendelse⁴⁷.

112. Det kan imidlertid noteres, at EU-retten fastslår det almindelige retsprincip, hvorefter borgerne ikke kan påberåbe sig EU-retten ved svig eller misbrug⁴⁸. Inden for de områder, som er omfattet af EU-retten, skal muligheden for at påberåbe sig den svigagtige karakter af en persons udøvelse af en ret, som ifølge EU-retten tilkommer denne, udelukkende vurderes i henhold dette princip og ikke i henhold til kravene i national ret.

113. Inden for rammerne af en præjudiciel procedure tilkommer det Domstolen at klarlægge rækkevidden af ethvert EU-retligt princip ved i givet fald at give nærmere oplysninger om den fortolkning, som dette princip skal gives under de omstændigheder, som den forelæggende ret har anført i sit spørgsmål⁴⁹, og den forelæggende ret at undersøge, om denne situation svarer til sagens faktiske omstændigheder, og følgelig at nå en endelig konklusion hvad angår den korrekte anvendelse af dette princip i en konkret sag⁵⁰.

114. For så vidt angår det almindelige princip om forbud mod retsmisbrug har Domstolen allerede haft lejlighed til at fremhæve, at anvendelsen af dette princip kræver, at både en objektiv og en subjektiv betingelse er opfyldt⁵¹.

115. Med hensyn til det objektive element indebærer dette, at det skal fremgå af et sammenfald af objektive omstændigheder, at udøvelsen af den omhandlede ret klart er i strid med det mål, EU-bestemmelserne forfølger, selv om betingelserne i disse bestemmelser formelt er overholdt⁵².

116. Hvad angår det subjektive element er det et krav, at det følger af et sæt objektive elementer, at de omhandlede transaktioners grundlæggende formål er at drage uberettiget fordel af anvendelsen af EU-retten. Princippet om forbud mod retsmisbrug finder derfor ikke anvendelse, når de omhandlede transaktioner – og nærmere bestemt valget mellem at udøve visse retlige muligheder eller at anvende visse ordninger – sandsynligvis har en anden uafhængig begrundelse end blot at drage en sådan fordel⁵³.

⁴⁷ Jf. i denne retning dom af 17.12.1970, Internationale Handelsgesellschaft (11/70, EU:C:1970:114, præmis 3), af 13.12.1979, Hauer (44/79, EU:C:1979:290, præmis 14), af 18.10.2016, Nikiforidis (C-135/15, EU:C:2016:774, præmis 28), og af 16.7.2020, Facebook Ireland og Schrems (C-311/18, EU:C:2020:559, præmis 100).

⁴⁸ Jf. i denne retning dom af 6.2.2018, Altun m.fl. (C-359/16, EU:C:2018:63, præmis 48 og 49), og af 26.2.2019, T Danmark og Y Danmark (C-116/16 og C-117/16, EU:C:2019:135, præmis 76).

⁴⁹ Jf. i denne retning dom af 21.2.2006, Halifax m.fl. (C-255/02, EU:C:2006:121, præmis 77).

⁵⁰ Jf. analogt dom af 14.12.2000, Emsland-Stärke (C-110/99, EU:C:2000:695, præmis 54), og af 13.3.2014, SICES m.fl. (C-155/13, EU:C:2014:145, præmis 34).

⁵¹ Jf. f.eks. dom af 28.7.2016, Kratzer (C-423/15, EU:C:2016:604, præmis 38).

⁵² Jf. f.eks. dom af 13.3.2014, SICES m.fl. (C-155/13, EU:C:2014:145, præmis 32).

⁵³ Jf. dom af 14.12.2000, Emsland-Stärke (C-110/99, EU:C:2000:695, præmis 52 og 53).

117. I dette tilfælde er det ubestridt, at formålet med fortrydelsesretten i artikel 14, stk. 1, i direktiv 2008/48 er give forbrugerne mulighed for at ændre deres beslutning, hvis de efter at have modtaget alle de i dette direktivs artikel 10 omhandlede oplysninger i sidste ende foretrækker ikke at optage det tilbudte lån⁵⁴.

118. Jeg vil imidlertid gerne understrege, at det, som behandles i sagen ved den nationale domstol, ikke er udøvelsen af fortrydelsesretten som sådan, men snarere det forhold at være i stand til at støtte ret på artikel 14, stk. 1, litra b), i direktiv 2008/48, hvorefter denne ret kan påberåbes uden frist, så længe de i dette direktivs artikel 10 omhandlede oplysninger ikke er blevet meddelt forbrugeren. Som jeg tidligere har forklaret, er det min opfattelse, at formålet med denne bestemmelse netop er at straffe långivere for ikke at give de nødvendige oplysninger.

119. I denne forbindelse er det min opfattelse, at i de sager, hvor der ikke er blevet udleveret de nødvendige oplysninger, kan den blotte omstændighed, at en forbruger udøver sin fortrydelsesret flere år efter aftalens indgåelse, aldrig være i strid med dette mål, men synes i stedet at være i fuld overensstemmelse hermed⁵⁵.

120. Da det første nødvendige element for at fastslå, at der foreligger et retsmisbrug, efter omstændighederne nødvendigvis mangler, er det min opfattelse, at en kreditgiver ikke kan påberåbe sig princippet om forbud mod retsmisbrug for at forhindre en forbruger i at udøve dennes fortrydelsesret på et sent tidspunkt, hvis kreditgiveren ikke tidligere har meddelt denne alle de i artikel 10 i direktiv 2008/48 omhandlede oplysninger.

121. Dette er imidlertid ikke ensbetydende med, at sagsøgerne, selv dem, hvor kreditaftalen endnu ikke var fuldt ud gennemført på det tidspunkt, hvor fortrydelsesretten blev udøvet, med rette har anført, at kreditgiveren som følge af denne fortrydelse var forpligtet til at fuldt ud at tilbagebetale de betalte månedlige rater med tillæg af renter for overdragelsen af køretøjet til sælgeren. Den omstændighed, at forbrugernes *udøvelse af fortrydelsesretten* ikke udgør et misbrug, indebærer ikke, at det skal eller endog kan have *følger* som dem, sagsøgerne har gjort gældende.

122. Det kan i denne forbindelse for det første konstateres, at artikel 14, stk. 3, litra b), i direktiv 2008/48 forpligter medlemsstaterne til at fastsætte, at forbrugeren i tilfælde af, at denne udøver sin fortrydelsesret, ikke kun skal betale kreditgiveren den lånte kapital, men også de renter, der er påløbet kapitalen, beregnet i henhold til den aftalte debitorrente fra den dato, hvor kreditmuligheden blev »udnyttet« af forbrugeren (dvs. i almindelig sprogbrug »anvendt«)⁵⁶, til den dato, hvor kapitalen betales tilbage.

123. Medlemsstaterne kan ganske vist inden for rammerne af de sanktioner, som de i overensstemmelse med artikel 23 i direktiv 2008/48 skal indføre, fastsætte, at manglen på visse obligatoriske oplysninger i kreditaftalen kan medføre, at debitorrenten tabes. Som det imidlertid klart fremgår af denne bestemmelses indhold, skal de sanktioner, der pålægges i tilfælde af en tilsidesættelse af EU-retten, stå i rimeligt forhold til overtrædelsen. Alt dette er ifølge Domstolens

⁵⁴ Jf. analogt men vedrørende opsigelsesretten dom af 19.12.2019, Rust-Hackner og Gmoser (C-355/18 og C-356/18, EU:C:2019:1123, præmis 101).

⁵⁵ Princippet om forbud mod retsmisbrug kunne efter min opfattelse imidlertid eventuelt finde anvendelse, hvis det var fastslået, at forbrugeren gentagne gang optog lån og derefter fortrød inden for 14-dagesfristen, inden denne optog et nyt lån osv.

⁵⁶ Anvendelsen af begrebet »udnyttet« er begrundet i, at der kan være en midlertidig afstand mellem det tidspunkt, hvor kreditaftalen underskrives, og det tidspunkt, hvor handelen gennemføres, og hvor de penge, som således er stillet til rådighed, vil blive anvendt og derefter udbetalt af banken.

praksis ensbetydende med, at sanktionerne skal tilpasses overtrædelsernes grovhed, bl.a. ved at sikre en tilstrækkelig afskrækkende virkning, samtidig med at det generelle proportionalitetsprincip overholdes⁵⁷.

124. Med dette for øje skal det på den ene side påpeges, at lånerenten ikke alene kompenserer forvaltningen af lånet, men også i givet fald pengeværdiforringelsen. På den anden side fører udeladelsen af nogen af de i artikel 10 i direktiv 2008/48 omhandlede oplysninger til en forlængelse af fortrydelsesretten. For så vidt angår oplysninger, der ikke vedrører aftalens indhold, men kun aftalens retlige situation – som det er tilfældet med oplysninger vedrørende udenretlige procedurer – synes udeladelsen af sidstnævnte fra aftalen derfor ikke at begrunde det *fuldstændige* tab af denne rente⁵⁸. En sådan udeladelse er langt mindre alvorlig end f.eks. den manglende efterprøvning af ansøgerens kreditværdighed⁵⁹ eller undladelsen af at angive de årlige omkostninger i procent eller visse oplysninger vedrørende lånets omkostninger for forbrugeren⁶⁰. Det er min opfattelse, at medlemsstaterne har et vist skøn i denne henseende og kan fastsætte, at undladelsen af at give visse oplysninger, som ikke har at gøre med parternes forpligtelser, skal kompenseres i form af konventionalbod.

125. Ligeledes er det efter min opfattelse i de tilfælde, hvor den gældende morarentesats på tidspunktet for indgåelsen af aftalen i form af et bestemt tal ikke er blevet angivet udtrykkeligt – som omhandlet i det første spørgsmål – for så vidt som en sådan oplysning ikke vedrører selve kredittens omkostninger, men snarere omkostningen for eventuel forsinkelse, også i bedre overensstemmelse med proportionalitetsprincippet, at en sådan undladelse kan afhjælpes ved, at kreditgiveren forhindres i at opkræve morarenter som fastsat i aftalen (og ikke lånerenten), herunder om nødvendigt skadeserstatning.

126. For det andet påpeger jeg med hensyn til følgerne af fortrydelse af en kreditaftale om en aftale om levering af en vare eller en tjenesteydelse finansieret ved hjælp af denne kredit, at direktiv 2008/48 ikke fastsætter, hvad disse følger skal eller kunne være⁶¹. I et sådant tilfælde kan det optagne lån ganske vist betegnes som en tilknyttet kredit, hvis betingelserne i artikel 3, litra n), i direktiv 2008/48 er opfyldt. Imidlertid vedrører den eneste bestemmelse i direktiv 2008/48, som henviser til følgerne af udøvelsen af en fortrydelsesret i tilfælde af en tilknyttet kredit, nemlig artikel 15, stk. 1, den situation, hvor en forbruger udøver denne ret med hensyn til en aftale om levering af en vare eller en tjenesteydelse. Imidlertid er der ingen bestemmelse, der omhandler den situation, hvor den udøvede fortrydelsesret vedrører kredit.

127. Man kan derfor konkludere, at det tilkommer medlemsstaterne at fastsætte følgerne af udøvelsen af fortrydelsesretten i forhold til forbrugerkreditaftaler vedrørende salgsaftaler finansieret af sådan kredit. Dette bekræftes af 35. betragtning, hvoraf det fremgår, at »[d]ette direktiv bør ikke berøre medlemsstaternes regulering af spørgsmål vedrørende tilbagelevering af varerne eller dermed forbundne spørgsmål i de tilfælde, hvor en forbruger fortryder en kreditaftale, i tilknytning til hvilken vedkommende har modtaget varer«.

⁵⁷ Jf. dom af 9.11.2016, Home Credit Slovakia (C-42/15, EU:C:2016:842, præmis 63).

⁵⁸ Jf. dom af 9.11.2016, Home Credit Slovakia (C-42/15, EU:C:2016:842, præmis 72).

⁵⁹ Jf. dom af 27.3.2014, LCL Le Crédit Lyonnais (C-565/12, EU:C:2014:190, præmis 45 ff.).

⁶⁰ Jf. dom af 9.11.2016, Home Credit Slovakia (C-42/15, EU:C:2016:842, præmis 70).

⁶¹ Direktivets artikel 14, stk. 4, vedrører accessoriske tjenesteydelser i forbindelse med kredit og ikke varer eller tjenesteydelser finansieret ved hjælp af kredit. Jeg gør endvidere opmærksom på, at direktiv 2011/83, der indeholder bestemmelser vedrørende følgerne af udøvelsen af fortrydelsesretten for tilknyttede aftaler, kun finder anvendelse på aftaler om fjernsalg eller aftaler indgået uden for fast forretningssted, hvilket ikke synes at være tilfældet med de i hovedsagerne omhandlede aftaler.

128. Selv om medlemsstaternes skøn i denne henseende ikke er ubegrænset – da de ikke må underminere virkningen af fortrydelsesretten i direktiv 2008/48 – kan de ikke desto mindre regulere følgerne af udøvelsen af denne rettighed for salgsaftaler. Jeg kan navnlig ikke se, hvad der ville forhindre en medlemsstat i at gøre det muligt for sælgeren at tage hensyn til returvarens værdiforringelse, som følger af forbrugers anvendelse, når udøvelsen af fortrydelsesretten fører til ophævelse af salget med tilbagevirkende kraft.

129. Jeg er endog tilbøjelig til at mene, at medlemsstaterne under visse omstændigheder er forpligtet til at fastsætte, at forbrugerne skal betale sælgeren en sådan kompensation, hvilket desuden er fastsat inden for deres respektive anvendelsesområder i artikel 7 i direktiv 2002/65 og artikel 14, stk. 2, i direktiv 2011/83⁶². Forbuddet mod ugrundet berigelse er nemlig et princip, der er fælles for medlemsstaternes retssystemer, og som er blevet anerkendt, i det mindste implicit, af Domstolen som et af de almindelige principper inden for EU-retten⁶³. Ifølge dette princip har en person, der har lidt et tab, som forbedrer en anden persons aktiver, uden at der er noget gyldigt juridisk grundlag for denne berigelse, ret til tilbagebetaling for dette tab fra den berigede person⁶⁴.

130. Da fortrydelsesretten i de omhandlede sager er et EU-retligt spørgsmål, skal medlemsstaterne tage hensyn til det af Domstolen fastslåede princip om forbud mod ugrundet berigelse, når de fastsætter følgerne af udøvelsen af denne ret.

131. Det kan i denne forbindelse konstateres, at når national lovgivning fastsætter, at enhver tilknyttet salgsaftale i tilfælde af fortrydelse af kreditaftalen skal anses for ophævet, lider sælgeren måske skade, mens køberen sandsynligvis øger sine aktiver. Dette er typisk tilfældet med salget af et køretøj finansieret ved kredit, da en bils værdi falder med 10-30% på brugtmarkedet fra den første kørte kilometer afhængig af mærke og model. Sælgeren, som vil skulle tage et køretøj tilbage, vil derfor nødvendigvis lide et tab. Hvad angår køberen vil vedkommende nødvendigvis forbedre værdien af sine aktiver, da denne ikke vil behøve at bære denne nedskrivning.

132. Det er korrekt, at princippet om forbuddet mod ugrundet berigelse ikke kan anvendes i tilfælde af fejl, og at det derfor ikke vil kunne anvendes, hvis sælgeren faktisk har tilsidesat bestemmelserne i direktiv 2008/48. For at sælgeren af varen skal anses for medansvarlig for en overtrædelse af artikel 10, stk. 2, i direktiv 2008/48 som følge af utilstrækkelige oplysninger i den underskrevne kreditaftale, skal sælgeren imidlertid have deltaget i kreditaftalens indgåelse eller forberedelse, som kun er en af de situationer, som er omfattet af begrebet »tilknyttet kreditaftale« som defineret i artikel 3, litra n), i direktiv 2008/48⁶⁵. I alle andre tilfælde bør sælgeren kunne påberåbe sig princippet om ugrundet berigelse.

⁶² En ret for sælgeren til en sådan kompensation var ikke fastsat i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 97/7/EF af 20.5.1997 om forbrugerbeskyttelse i forbindelse med aftaler vedrørende fjernsalg (EFT 1997, L 144, s. 19), som fandt anvendelse på fjernsalgsaftaler før direktiv 2011/83. Direktiv 2011/83 blev, som det fremgår af 47. betragtning dertil, vedtaget, da »[v]isse forbrugere gør fortrydelsesretten gældende efter at have brugt varerne mere end, hvad der er nødvendigt for at fastslå varernes art, egenskaber og den måde, de fungerer på. I sådanne tilfælde bør forbrugeren ikke miste sin fortrydelsesret, men bør hæfte for eventuel forringelse af varernes værdi. For at fastslå varernes art, egenskaber og den måde, de fungerer på, bør forbrugeren kun håndtere og besigtige dem på samme måde, som vedkommende ville have fået lov til i en forretning. Forbrugeren bør f.eks. kun prøve en beklædningsgenstand og bør ikke have lov til at have den på i længere tid. Forbrugeren bør derfor håndtere og besigtige varerne med behørig omhu indtil fortrydelsesfristens udløb. Forbrugers forpligtelser i tilfælde af fortrydelsesrettens udnyttelse bør ikke afskrække forbrugeren fra at udøve sin fortrydelsesret«.

⁶³ Jf. f.eks. i denne sammenhæng dom af 16.12.2008, Masdar (UK) mod Kommissionen (C-47/07 P, EU:C:2008:726, præmis 47).

⁶⁴ Jf. i denne retning dom af 9.7.2020, Tjekiet mod Kommissionen (C-575/18 P, EU:C:2020:530, præmis 82).

⁶⁵ Selv om Domstolen allerede har fastslået, at friheden til at oprette og drive egen virksomhed kan undergives en række myndighedsindgreb, som af hensyn til den almene interesse kan sætte begrænsninger for udøvelsen af erhvervsvirksomhed (jf. f.eks. dom af 30.6.2016, Lidl (C-134/15, EU:C:2016:498, præmis 34)), bør en person i princippet kun holdes ansvarlig for en anden persons handlinger, hvis denne person var ansvarlig for at kontrollere eller organisere denne persons aktiviteter.

133. Det er følgelig min opfattelse, at når en forbruger udøver sin fortrydelsesret, kan medlemsstaterne i det mindste frivilligt fastsætte, at sælgeren kan fradrage et beløb for køretøjets værdiforringelse fra tilbagebetalingen. Jeg medgiver, at en sådan løsning kan afholde forbrugerne fra at udøve deres fortrydelsesret, men det er efter min opfattelse en normal følge af, at de har nydt godt af den omhandlede vare eller tjenesteydelse i en vis periode⁶⁶. Selv om nogle af sagsøgernes udøvelse af fortrydelsesretten ikke synes at udgøre et misbrug, kan sælgeren derfor kun være forpligtet til at betale hele køretøjets værdi tilbage til køberen, hvis national ret udtrykkeligt fastsætter en sådan løsning som en sanktion for sælgerens tilsidesættelse af visse forpligtelser, såsom forpligtelsen til kun at tilbyde købere tjenesteydelser fra kreditselskaber, hvis aftaler opfylder bestemmelserne i direktiv 2008/48. Det tilkommer de nationale domstole at afgøre, hvad der er gældende ret.

134. I lyset af det ovenstående foreslår jeg, at Domstolen besvarer det femte spørgsmål i sag C-155/20 og det ottende spørgsmål i sag C-187/20 således, at det EU-retlige princip om forbud mod retsmisbrug ikke kan påberåbes af kreditgiveren for at forhindre forbrugeren i at udøve dennes fortrydelsesret som omhandlet i artikel 14, stk. 1, første punktum, i direktiv 2008/48, alene med den begrundelse, at der allerede er forløbet en anseelig periode siden aftalens indgåelse. Af de grunde, som jeg netop har beskrevet, indebærer dette imidlertid ikke, at medlemsstaterne ikke er berettiget – eller endog forpligtet – til at træffe de nødvendige foranstaltninger i deres egne retssystemer for at sikre, at kreditgiverne ikke lider et økonomisk tab som følge af forbrugeren udøvelse af fortrydelsesretten.

V. Forslag til afgørelse

135. Jeg foreslår derfor, at Domstolen besvarer de spørgsmål, som Landgericht Ravensburg (den regionale ret i første instans i Ravensburg, Tyskland) har forelagt, således:

- »1) Artikel 10, stk. 2, litra l), i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2008/48/EF af 23. april 2008 om forbrugerkreditaftaler og om ophævelse af Rådets direktiv 87/102/EØF skal fortolkes således, at kreditaftalen for det første skal angive den gældende morarentesats på tidspunktet for indgåelse af aftalen i form af en procentsats og for det andet, når denne sats kan variere, den beregningsformel, som til sin tid vil blive anvendt til at beregne den gældende sats og i tilfælde af, at der anvendes en referencesats eller et benchmark som variabel, datoen for offentliggørelsen, samt hvor og af hvem denne oplysning offentliggøres.
- 2) Artikel 10, stk. 2, litra t), i direktiv 2008/48 skal fortolkes således, at kreditaftalen skal angive alle tilgængelige procedurer for udenretlige klager eller bilæggelse af tvister, som forbrugerne har adgang til, og i givet fald disse procedurers omkostninger, om klagen eller appellen skal indgives på papir eller elektronisk, den fysiske eller elektroniske adresse, som en sådan klage eller appel skal sendes til, og de formelle betingelser, der skal overholdes, når deres manglende overholdelse kan føre til, at forbrugeren fortaber enhver mulighed for at gøre sine rettigheder gældende.

⁶⁶ Det skal endvidere holdes for øje, at forbrugeren hvad angår de i artikel 10 i direktiv 2008/48 omhandlede oplysninger, som er afgørende for samtykke, altid har muligheden for at begære kreditaftalen ophævet på grundlag af national ret som fremhævet i dette direktivs artikel 10, stk. 1, og 30. betragtning dertil.

- 3) Artikel 14, stk. 1, i direktiv 2008/48 skal fortolkes således, at kreditgiveren ikke kan forhindre forbrugeren i at udøve dennes fortrydelsesret, hvis alle de i dette direktivs artikel 10, stk. 2, omhandlede oplysninger endnu ikke er angivet i kreditaftalen. Imidlertid kan en sådan ret ikke længere udøves, når samtlige de forpligtelser, som er omfattet af aftalen, er blevet helt opfyldt.
- 4) Det EU-retlige princip om forbud mod retsmisbrug kan ikke påberåbes af kreditgiveren for at forhindre forbrugeren i at udøve dennes fortrydelsesret som omhandlet i artikel 14, stk. 1, første punktum, i direktiv 2008/48, alene med den begrundelse, at der allerede er forløbet en anseelig periode siden aftalens indgåelse, hvor kreditgiveren ikke har meddelt de fornødne oplysninger. Dette indebærer imidlertid ikke, at medlemsstaterne ikke er berettiget – eller endog forpligtet – til at træffe de nødvendige foranstaltninger i deres egne retssystemer for at sikre, at kreditgiverne ikke lider et økonomisk tab som følge af forbrugernes udøvelse af fortrydelsesretten.«